

પૂર્વાભાષ

મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ

કૃત

પ્રત ૧૦૦૦]

૧૯૨૩.

આવૃત્તિ ૧ લી

મૂલ્ય રૂ-૧૨-૦૦.

મુખ્ય એજન્ટ

જીવનલાલ અમરશી-મહેતા; અમદાવાદ.

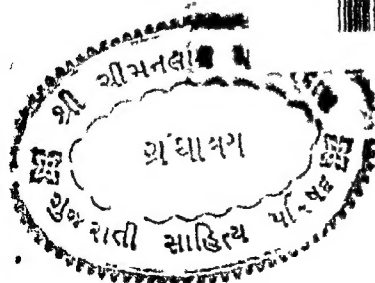
૬૬૧૨૩૩
૦૧૬૦
(૪૦૧)
૧૦,૦૧૨

આ પુસ્તક
ધિ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમિટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું
અને જીવનલાલ અમરશી મહેતાએ
કર્તાને માટે પ્રકટ કર્યું.

સર્વ હક કર્તાને સ્વાધીન.

10012

અનુક્રમણિકા.

અગતિ ગમન	૭૨
અતિ જ્ઞાન	૧૮
અઠત	૫૦
અપાવરણ પ્રાર્થના	૧૦૩
અનામી નામ	૬૮
અનંત વાત્સલ્ય	૧૦૪
અશ્રુને આવાહન...	૫૨
અજ્ઞાન સખા પ્રતિ	૬૬
આપણી રાત	૧૦૮
આશા ગીત	૬૭
ઋષિ સ્તુતિ	૩
હિંગાર	૪૮
કૃપહાર...	૧
કૃપાકાંભ	૩૪
એક પ્રશ્ન	૮૬
કલાપીને સંબોધન...	૧૧૧
કલ્પના અને કસ્તુરીમૃગ	૧૩
કાન્તાની પ્રાર્થના...	૧૧૮
કાર્તિક ન્યૂમેનની પ્રાર્થના	૮૭
ગાન વિમાન	૭૭

ધવાયેલો ખુલખુલ...	૮૧
ચક્રવાક મિથુન	૩૬
ચન્દાને સંબોધન...	૯૩
છેલ્લું આલિંગન	૧૨૪
તારક સ્તોત્ર	૧૦૫
દેવયાત્રી...	૪૨
ધર્મ વિજય	૧૦૦
નવલ નિવેદન	૧૦૧
પડેલા સ્નેહીને પ્રત્યુત્તર	૩૫
પરિપત્સતકાર	૧૧૩
પવિત્ર ભોજન	૮૩
પત્રાત્તાપ...	૬૨
પુરાની પ્રીત	૬૯
પ્રણયની ખાતરજ પ્રણય	૭૫
પ્રણયમાં કાલક્ષેપ	૫૪
પ્રણય વચન મારે પ્રાર્થના	૭૩
પ્રભુની પાકશાલા	૯૯
પ્રભુ પ્રાર્થના	૮૪
પ્રભુ પ્રાર્થના	૯૫
નાદી નાવિકે	૫૮
પ્રાર્થના અને પ્રતિધ્વનિ	૯૮
પ્રાર્થના પ્રાર્થના	૬૪

	१२०
झीरी	८१
आल इदन	६३
भक्त भयं...	१०६
भक्तोद्धर भूर्ति	८८
भक्तोद्धर भक्ति सञ्चोधन	४८
भक्तसु सर	४
भक्तरी क्षीरती	७१
भित्तये आभंत्रण	७८
भित्तये निवेदन	६५
भुज्जने सञ्चोधन	६
भृगु तृणु	८५
भेतावतीतुं भृत्य	७०
रत्ननी भागणी	५५
रत्नने प्रार्थना	८
रत्ना	२३
राजकुंभने सञ्चोधन	१२२
रास	७८
वत्सलनां नयने	८८
वसंत प्रार्थना	२४
वसंत विजय	६०
विधुर कुरंग	६२
विप्रयोग...	

વિરહાનલ	૧૨૧
વહાલાંઓને ઉપદેશ...	૮૬
વહાલાંઓને પ્રાર્થના	૭૬
વહાલાને આરામ	૮૪
મર્ષિને આમંત્રણ...	૮૭
માગર અને શશી	૮૨
સ્થિતિભેદ...	૭૪
રત્નેશ માટે સ્વર્ગત્યાગ	૨૨
રત્નેશ શ્રેયી...	૧૧૮
સ્મરદશા...	૮૦
સ્વર્ગ ગીત	૧૧૨
હિન્દપર આશીર્વાદ...	૧૧૪
હિન્દમાતાને સંબોધન	૧૧૭
કૃત્ય ગીતા	

પૂર્વાભાષ

ઉપહાર

દ્યૌર્ધા તારી સાથે, પ્રિયતમ સખે * ! સૌમ્ય વયનાં
સ્થવારોને જોતો વિકસિત થતાં શૈલશિખરે;
અને કુંજે કુંજે શ્રવણ કરતો ધાસ પરના
મયૂરોની કેદા ધ્વનિત ધસતી જ્યાં ગગનમાં !

તરંગોનાં સ્વપ્નસ્મિત સરિતમાં જ્યાં વિલસતાં
વિલોક્ષિતે વેર્યો વિમલ કુસુમોનો ગણ, અને
સરી ચાલ્યો તે તો રસિક રમણીના હર પરે,
અને ત્યાં પાસેનાં તરુવર રહ્યાં હિત્સુક બની !

* આ સંબોધન ગ્રો. બળવંતરાય કલ્યાણુરાય ઠાકોરને છે.

ફરી સ્થાને સ્થાને, કુદરત બધીને અતુલવી,
 ક્યાં ઉદ્ધારો, તે બહુ બહુ હવામાં વહી ગયા;
 સખે ! થોડા ખીણો ગહન મહિં તોયે રહી ગયા,
 કલાથી વીણામાં ત્રુટિત સરખા તે અહિં ભરું.

અને તેને આજે તરલ ધરું તારા ચરણમાં,
 ગમે તો સ્વીકારે ગત સમય ફેરા સ્મરણમાં !

ઈશ્વરસ્તુતિ

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિશ્વ આ સદૃશની છે સર્વ જે તાતથી,
 ઉદ્ધારાર્થ મનુષ્યના અવતરે જે માનવી માતથી,
 જે ધાતા જગનો, પવિત્ર, પ્રભુ, જે ત્રાતા સ્વયં નન્દન,
 તે શ્રી સાંખ દયાલુ શંકર પિતા ! સ્ત્રીકારજો વંદન !

મારી ક્રીસ્તી

નવ સુઝે ઉપાય કે' : ડોલાય મારી ક્રીસ્તી !
આવા તોફાનમાં જરૂર, હુબરો મારી ક્રીસ્તી !

ભવસમુદ્ર છે સખત :
બચે જો હો લખ્યું લખત :
સહસા તોયે આ વખત, જૂઠાવી છે મેં ક્રીસ્તી !

અબાણ્યો છું જોડે, અગર
નથી દીઠું બીજું નગર :
વિચાર ' કર્યા વગર, જૂઠાવી છે મેં ક્રીસ્તી !

અન્ય દશા જોઈ ડરત :
ધીમે ધીમે ગતિ કરત :
પણ અરે ! આ તો તરત, જૂઠાવી છે મેં ક્રીસ્તી !

દેખી નહીં શકું અંદર :
કેમ દેખું ત્યારે બંદર ?
મોજા તોફાનીની અંદર, જૂઠાવી છે મેં ક્રીસ્તી !

સફરનો હતો ચરસ :

ગણતો'તો ધણી મરસ :

હિસે ધણાં થયાં વરસ ! ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

નવ મુઝે ઉપાય દેઃ ડોલાય મારી કીસ્તી !

આવા તોશનમાં જરૂર, હુજરો મારી કીસ્તી !

મૃગતૃષ્ણા

જાણી મધ્યાહ્નની વેળા સ્વસ્થાને સહુ જાય છે :
અરેરે ! કોણુ ખાલા આ દોડી અમિત ધાય છે ?

આકાશમાં રવિ અતિશય ઉગ્ર થાય,
વાયુ પ્રચંડ અતિ આક્રમ આમ વાય;
એવે સમે અરર ! આ હરિણી ગિચારી,
દોડે તૃપા થડી જણાય ગયેલ હારી !

કરે વ્યાકુલ દોડીને, સુકુમાર શરીરને;
પ્રયાસ કરીને શોધે, અરેરે ! હાય ! નીરને !

નહાની હજી, નથી અનુભવ કાંઈ એને :
પૂછે, કહો, જલ હશે ક્યહિં, એમ કેને !
આભાસ જોઈ સઘળા સ્થળમાં ભમે છે,
અત્યંત ઉજ્જ્વલ રવિ આતપને ખમે છે !

ધારાગૃહ વિષે ખેસી મનુષ્યો હાલ નહાય છે;
એ સમે, હાય ! નિર્દોષ ખાલા આ આમ ધાય છે !

આંખો અતિશય પ્રયાસથી લાલ થાય,
તે સ્વેદગિંદુ વપુનાં જલદી સુકાય;
ચાલે નહીં ચરણ, ઠોકર ખૂબ ખાય,
શુદ્ધિ રહે નહિજ, મૂર્ચ્છિત થાય, હાય !

હાશ ! આ ગમથી આવ્યું, સૂર્ય આગળ વાળું,
છાંયો થયો જરા તેથી, અને શાંત થયું ગળું !

નીચે પડી નયન તોય જરા ઉઘાડે,
દેખી જલાશય વળી વપુને ઉપાડે;
અત્યંત દુઃખ પણ એ તનમાં સહે છે,
સંકલ્પ ત્યાં ગમનનો મનમાં લહે છે.

અરે ! એ મૃગતૃષ્ણા છે : બાલે ! કાં ભૂલ ખાય છે ?
અનુભવ વિના તારો શ્રમ સૌ વ્યર્થ જાય છે.

રે શું વિધિ કદરહીન હશે બહુજ,
નિર્દોષતા તણી નહીં કંઈ હોય ખૂજ ?
આકાશમાં ક્યમ ચડી નહિ મેઘ આવે,
આ નિષ્કલંક પશુને દુખથી મુકાવે ?

દિસે છે કૂરતા કેવી કર્તાની કરણી મહીં !
ત્રાતા બે હોય, તો આની કેમ સંભાળ લે નહીં ?

રે ! આ સમે જલ મહીં રમતો કરે છે,
સાથે રહી રસિક દંપતીઓ તરે છે;
વાળા તણી અતિ મનોહર ગંધ વ્યાપે,
ઉદ્વિગ્ન કેમ નરનારી જણાય તાપે ?

અરે ! આ કેમલાંગીએ કેવાં પાપ કર્યાં હશે !
કર્યાં હોય, તથાપિ આ કૂર શિક્ષાથી શું મશે ?

ચોડો રહ્યો વખત જિંદગીનો, અરે રે !
માતાપિતા સ્મરણ આર્ત દિલે કરે રે !
હા દૈવ ! આંખ પણ બંધ જરાક થાય,
તે પ્રાણુ છેવટ તમામ વિદાય થાય !

નથી ઇશ્વર દુઃખીનો : ચયું જે જે હતું ચયું :
દુનિયામાં હવે શાને, અરેરે ! હાય ! જીવયું ?

૪ રમા

વ્યોમથી જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી ;
ઢળી પલંગને પાથે સુંદરી રડતી હતી !

નહાના સાદા શયનગૃહમાં સ્વચ્છ દીવો બળે છે,
વિદ્યુદ્વલ્લિ પ્રબલ ચમકી જ્યોતિ સાથે મળે છે ;
સાહિત્યો કે બહુ નહિં દિસે, એક પર્યંક માત્ર,
થોડાં ઝીણાં રજનીવસનો, પાસમાં વારિપાત્ર.

આપાદી કૃષ્ણ રાત્રિના બાર વાગી ગયાં હતા ;
ચતિની રાહ જોવામાં જે કલાક થયા હતા !

વારે વારે પ્રથમ દિવસો લસના યાદ લાવે,
સાથે સાથે અનુભવ તાણું ધ્યાનમાં ચિત્ર આવે ;
બાલાથી એ સહન ન થયું, આર્દ્ર હૈયું ભરાયું,
મૂંઝાવાથી કરુણ સ્વરમાં ગીત એકાદ ગાયું.

પતિનું ભવજૂતિનું ત્યાં ભાષાંતર સાંભર્યું ;
પોતાને યોગ્ય શોધીને અશ્રુ સાથે સર કર્યું :—

“છત્ર જેવા જેઠા હતા પિતાજી,
 “લગ્નગ્રંથિ અભિનવ રસાલ તાજી;
 “જનેતાઓ રહેતાં સચિંત જ્યારે,
 “તે અમારા દિવસો વહી ગયા રે!”

ફેરવી, પલટાવીને વનિતા રડતી હતી;
 ખારીએ જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી !

થોડી વારે ત્વરાથી પરિચિત ચરણો સીડીએ સંભળાય,
 “આવ્યા છે, હાશ!” એવાં વચન ઉચરતી દાદરા પાસ ધાય;
 માની, પ્રેમી, પ્રમાદી, અનિયમિત પતિ વાંકને કેમ જાણે?
 પોતાની ન્યૂનતા છે પ્રણય મહિં, કદી એમ ચિત્તે ન આણે !

“બહુ વાર થઈ!” એવું કહી માત્ર રહી ગયો;
 રમાહૃદયનો બંધ, હાય ! તેથી વહી ગયો !

વદનકમલ મ્હાનતા ધરે છે,
 ઝળઝળિયાં નયનો જરા ભરે છે;
 પતિ પણુ નિરખી હવે રહે છે,
 હૃદય દયાવી પછી પ્રિયા કહે છે:—

“નજર નાથ ! તમે કરતા નથી,
 પ્રબલ જેદ થતો હરતા નથી;
 નહિં જરા દરકાર દિસે, અહો !
 અરર ! વાંક થયો મુજ શું, કહો !

“ આપાઢી કૃષ્ણ રાત્રિના આર મુદ્ધાં થઈ ગયા,
ન આવી આપને તોરે. આવવા જોટલી દયા ! ”

નીચું જોયું તરત પતિએ, જૂલને સ્પષ્ટ જોઈ,
હૈયું ભીતું સદય યનતાં માનિતા સર્વ ખોઈ;
ચાલી લે છે કર મહિં પ્રિયા, હાથમાં હાથ જોય,
“ દેવી ! મારી થઈ કહિનતા : છું ક્ષમાપાત્ર તોય ! ”

“ નથી, નાથ ! તમારો કેં, વાંક મારો જ છે સહુ ;
ક્ષમા હુકમથી માગો, દીનતા ન કરો બહુ !

“ મારા મહીંજ નથી માલ ખરું કહું છું,
મિથ્યાભિમાની મન નાહક હું રહું છું ;
રે ! આપને મુખ જરાય કરી શકું જો,
શાને રહો અવર પાસ કદી તમે તો ?

“ લગ્નના દિવસમાં નવી હતી,
દીક તેથી રમણીય લાગતી;
આપ તોપણ હતા જ તે રહ્યા,
માહરા ગુણ બધા ગયા વહ્યા !

“ પ્રેમ છે, એટલા માટે પ્રેમ માગી શકું નહીં :
ક્ષમા, નાથ ! નહીં એ મેં જાણેલું મનની મહીં ! ”

*

*

*

*

*

ત્યાં તો સાથી કંઈ થઈ ગઈ બોલતી બંધ જાયા,
 રાખે બોલ્યો પતિ પણ, અરે ! તે નહીં સંભળાયા;
 કાંકે જોતાં ઝટ થઈ ગયું મેઘનું ખૂબ જોર,
 વ્યાપું આખા નગરની મહીં તુર્ત અંધારૂં ધોર !

રહી જરા જરા વ્યોમે ચમકારી થતી હતી;
 મુવાડી સર્વને રાત્રિ એ પ્રમાણે જતી હતી !

કલ્પના અને કસ્તૂરીમૃગ

“ સુરસદન તણી જે વાડીઓમાં રમે છે,
 “ હૃદય થકી નિહાળી આપને જે નમે છે,
 “ પ્રમદવન તણો એ અપ્સરાનોજ સાથ,
 “ નમન સહ મને આ મોકલે, પ્રાણનાથ ! ”

આંખો હતો પરમ યોગ થકી પ્રસંગ,
 જામ્યો હતો સકલ વૃત્તિની માંહિ રંગ;
 શબ્દો પડ્યા ઉપર અમૃતધાર જેવા,
 તાજ થયા હૃદય સાથ તરંગ તેવા !

માયું જાંચું કરી નયનને સ્વલ્પ જાંચું કરું છું,
 જેવા જેવું નિરખી મનને હું સુધાથી ભરું છું;
 અંગે અંગે ખૂબી નિરખીને આંખ તો જાય ઓટી,
 સાચું માને નહિ હૃદયને વાત દેખાય ઓટી !

એક અદ્ભુત વસ્ત્રોમાં અપ્સરા નજરે પડે;
 વૃત્તિઓ થાય છે મૂઠ મુગ્ધાની મોહની વડે.

અધર મધુર તેનો જોઈ પામે વિકાસ,
 વિવિધ કુસુમની ત્યાં નીકળે છે સુવાસ;
 મુજ નયનની સાથે યોગ્ય જોઈ રચાય,
 ખખર નહિ પડે, ને કીકીઓથી નચાય !

હેયાના હોજમાંથી આ શું પાણી છલકાય છે ?
પ્રેમ છે, એ નહીં બીજું, પ્રતીતિ એમ થાય છે.

ખોલે પછી પ્રણયથી નહરાવતી એ :
વાણી સુધારસ બધે છવરાવતી એ :
“ જાણ્યું હશે, હૃદય એમ મને કહે છે :
“ કે આપની ઇતર લોક વિષે રહે છે.

“ કવિતા દેવીની તેથી અમે દાસીજ આપની :
“ દેખીએ દિવ્ય ચક્ષુથી બીના આપ પ્રતાપની.

“ આવો નહીં વિપદ આપ સમી જરાય :
“ રાચી રહેા અમર એ કવિતા સદાય :
“ જેની કૃપા થકી થયો સુરલોક વાસ :
“ સાહિત્ય જ્યાં સુખદ કોટિ જણાય પાસ !

“ રચના દુનિયાની હું દેખાડું સરદારને :
“ પાંખ હપર ખેસીને જુઓ દેશ હજારને ! ”

આહા ! એવું વચન વદતાં અન્ય દેખાવ થાય :
પાસે જિઓ ગિરિવર બને, શ્વેત શોભા જણાય :
ધોળાં ધોળાં ઝરણુ ટપકે, વાદળાંઓ ધસાય :
આજુબાજુ ગહન વન આ એકે જિહું જ થાય

રહો, એ કંઈ જોવાનું દિસે છે આ દિશા મહી :
આવે છે કોઈ પ્રાણી એ : મને સંશય છે નહીં !

છે મંદ મંદ ગતિ આજ પ્રદેશ સામી :
આંખો થકી કહી શકાય અપૂર્વ કામી :
કસ્તૂરિકા મૃગ સમાન વપુ જણાય :
દેખાવને નિરખતાં મન ત્યાં તણાય.

જાણે કોઈ શર શિર વિષે તીક્ષ્ણ વાગેલ હોય,
ટોળું છોડી પરમ દુષ્પથી જેમ ભાગેલ હોય,
તેવી રીતે ઘડી ઘડી પછી એ અગાડી ધસે છે,
વૃત્તિની કૈં ખચર ન પડે, એ પ્રમાણે હસે છે !

અચાનક મને એનું અનુમાન થઈ ગયું :
વાદ્ય અદ્ભુત અસ્પષ્ટ સંભળાય અહીં ક્યું ?

ઊંચે બધાં શિખર શ્વેત થયાં જણાય,
નીચે નદી ગહનમાં તરુઓ તણાય;
વચ્ચે જગા વિકટ ઉપર એક ચાલે,
ગારૂડી કોઈ નજરેથી ગુફા નિહાલે.

અસામાન્ય છટાથી એ બળવે હાય ખીનને !
ચાલે છે ચિત્તના તંતુ જ્ઞાન ક્યાં રસહીનને ?

દેખે છે કાલને સામે તોય પાછો નહીં વળે :
જવાનો તો કહો, કેમ આજી સંગીતની મળે ?

અશ્રુ પડે નયનથી, બહુ ખિન્ન લાગે :
છે મૃત્યુની ખખર, તોપણ બદ્ધ રાગે;
કેદી સમાન હળવે ડગલાં ભરે છે,
અત્યંત હર્ષ સહ ચિહ્ન બધાં કરે છે.

આવે ચાંડાલની પાસે, સુણે એકાગ્ર ચિત્તથી,
લુબ્ધ લુબ્ધકનું ચિત્ત થાય કસ્તૂરિવિત્ત ॥

ધીમે તેથી કંઈ પડી ગયો ખીનનો એહ નાદ :
રે ! રે ! કેવો શબ્દરપતિ આ થાય તારો પ્રમાદ !
ઝાંખું તેથી મુખ થઈ ગયું એમ જોતાં જણાય,
ધીમા તોયે સ્વર સમજવા નાડીઓ કુલ થાય !

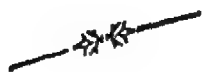
કહે કરુણ ચીસોમાં : “અરે રે ! આમ શું કરે ?
“પ્રાણ દાન કરું તોયે તૃષ્ણા અત્યંત શું ધરે ?”

અરે ! ખૂની સામે મૃગવર ખિચારો ટળવળે,
તથાપિ પારાધિ હૃદય તણી પીડા ક્યમ કરે ?
કરે તૈયારી એ શર તણી, કરે ચિત્ત મુગ્ધતું,
ખરે ! ખાપી પ્રાણી ! નિધન કરું હું દુષ્ટ તુગ્ધતું !

આપે છે શસ્ત્ર તેજસ્વી સખી એ આસરા મને
દોડું ચાંડાલની સામે રાખીને ખડગને ક્રેતે.

મારું જઈ શિર પરે તરવાર એતેઃ
તીચે પડે, અરર ખીન! બચાવું ક્રેતેઃ
તે જોઈનેજ મૃગ મૂર્ચ્છિત થાય, હાય!
આવું થતું નિરખતાંજ મિળજ નય!

“આસરા, અહીં ક્યાં લાવી?” કહી હું કુદ્ધ થાઉં છુંઃ
કુદ્ધના નય છે ભડી, એકલો રહી જાઉં છું!

અતિ જ્ઞાન

ઉદ્ધૃતીવ દષ્ટિ કરતાં નભ શૂન્ય ભાસે,
 ઝાંખી દિશા પણ જણાય, અનિષ્ટ પાસે;
 જમી ગઈ તરત ધોર, કરાલ રાત,
 લાગી બધે પ્રસરવા પુર માંહિ વાત.

મંદપ્રસ્થજનો આજે વિચાર કરતા હતા;
 એક બાબતને માટે શંકા સૌ ધરતા હતા.

દુર્યોધન પ્રેષિત દૂત એક,
 દેખાવમાં ધાતક દુષ્ટ છેક,
 જતો હતો અંધ થતી નિશામાં,
 સુગુપ્ત રાજગૃહની દિશામાં !

જ્ઞાને આવ્યો હશે, તેની કલ્પનાઓ ચલાવતા;
 અથ સંદેહ દર્શાવી, શિર કોઈ હલાવતા !

નિગૂઢ શંકા પુરવાસીઓની આ,
 જરાય નિષ્કારણ તો નહોતી હા !
 કરેલ આમંત્રણ ધર્મરાજને,
 રમાડવા છૂત અનિષ્ટભાજને.

હા કહીને રત્ન આપી યશસ્વી ન્યેક પાંડવે;
ઓલાવ્યા ત્રણ બંધુને મળવાને પછી હવે.

શિશુ સમાન ગણી સહદેવને,
ખમર આ કંઈએ ન ક્યાં હતા;
અવર સર્વ ગયા નૃપની કને,
પરમ હુષિત અંતરમાં થતા !

કમિષ્ઠ દ્રૌપદી સાથે પોતાના વાસમાં હતા :
સતી ખેદ હતી નેતી વદને વધતો નતો !

ત્રિકાલ્પું જ્ઞાન હતું કુમારને,
નજીક આંખે નિરખે થનારને :
સ્વપક્ષનો છૂત વિષે પરાજય,
વળી દિસે દ્રૌપદમાનનો ક્ષય !

જાણે બધું; તથાપિ હું કહેવાની રત્ન નહીં;
શમાવી ન શકે તેથી મૂઝાય મનની અંહી.

નહીં શકું હાય ! બચાવી કોઈને,
અશક્ત નેવો રહું બેસી રોઈને;
ખરે ! દિસે હુખદ શાપ આ મને,
નિહાળું છું ભૂત ભવિષ્ય ને કને !

“ હા ધિર ! હા ધિર ! કૃતમ્ની હું આમ મૌન ધરી રહું :
આવતું વાદળું દેખી મુખથી ન કશું કહું ! ”

વિચારતાં નેત્ર જલે ભરાય છે,
શરીરનું ચેતન ત્યાં હરાય છે;
લઈ જઈને પ્રિય વક્ષની સમી,
થઈ કરે મસ્તકથી રહો નમી !

રહી જરા પ્રી પાછો છૂટો થાય શરીરથી :
“ પ્રિયે ! સ્પર્શ કરું શું હું ? અધિકાર જરા નથી !

“ કરાય શું નિષ્ફલ જ્ઞાન સર્વ આ,
થનાર ચીજો નવ થાય અન્યથા :
સદૈવ ચિંતા દિલમાં વહ્યા કરું,
અનેક હું એકલડો સહ્યા કરું !

રજની મહિં સખી ઘણીક વેળા,
નયન મળે નહિં બિંધ જાય ચાલી;
કરી તુજ શિરકેશ સર્વ ભેળા,
વદન સુધાકરને રહું નિહાલી ! ”

આવું કહ્યું, ત્યાં શિર શળ ચાલ્યું,
રહ્યું નહીં મસ્તક મત્ત ઝાલ્યું;
મારી કુમારે અતિ આર્ત હાય,
કહ્યું, “ હવે એકજ છે ઉપાય ! ”

ચાલી જરા ને ગ્રહી એક સીસી,
 ખાલી ભરી દંતથી ઓઠ પીસી;
 ખાલી કરી કંઠ વિષે ત્વરાથી,
 ગયો બધો એ બદલાઈ આથી !

સતી બેભાન શય્યામાં ગંધથીજ પડી ગઈ;
 મૃતો ન્યોતિધી ખાલીને ઠાતી સાથે જડી દઈ !

સ્નેહશંકા

વનોનાં વૃક્ષોને તરુણ વયમાં છેદ કરતાં,
જશે તે રૂઝાઈ, ત્વચ નવ ફરી વાર ધરતાં;
જનોમાંએ તેવા જડ હૃદયમાં તેમ યનતું,
થતાં થોડી વેળા, ક્ષતરહિત પાછું થઈ જતું !

મને બ્રીજબોનાં નથી વચનની લેશ પરવા,
સદા ચિંતા જેવી અભિમુખ રહું વૃત્તિ હરવા;
વહું સ્વેચ્છાચારે જગત ભણી દૃષ્ટિજ ન લઈ,
બધે એવો તોયે પ્રિયજન સમીપે શિશુ રહું !

નહીં તેના શબ્દો કહિન કહિયે ચાય સહન,
જરા તેને શંકા મન મહિં કરે દુઃખ ગહન;
વિપત્તિમાં ક્યારે પણ નયન જે કેં ન ડરતાં,
કહે થોડું તે, ત્યાં તરત જલ એ પૂર્ણ ભરતાં !

જનેતા ! ને બ્રાતા ! પ્રિયતમ સખા ! ને પ્રિયતમા !
જણાવું છું, મારે તમ વગર કોની નથી તમા;
નહીં લેખું કાંઈ સકરુણ રહો સ્વસ્થ પણ જો,
તમારી ખાસે તો કુસુમ સરખો કાંત ગણજો !

રાજહંસને સંબોધન

બહુ દિવસથી સ્વેચ્છાએ તે પ્રવાસ શરૂ કર્યો,
સર સરિત કેં જોતાં જોતાં અનેક જગે ફર્યો;
હજી પણ, સખે ! પાસે આવ્યું ન માનસ તો દિસે,
વિરતિ કરી લે માટે આજે હવે સ્થલ આ વિધે !

વિકટ વનથી થાકી દષ્ટિ જરા અહિંયાં ફરે,
અનિલ લહરી આવી પાસે તનુશ્રમને હરે;
મૃદુ સ્વ વળી ધીમે ધીમે વહી ઝરણાં ફરે,
સકલ રચના મેળે મેળે પ્રસન્ન તને ફરે !

અનુભવ નથી રસ્તાનો કેં હવે પછીના તણો,
શ્રમ પણ, સખે ! આગે જતાં કદાચ પડે ઘણો;
ત્વરિત ન થતાં માટે આંહી જરા ઠરવું ઘટે,
મધુર જલમાં ચિંતા છોડી જરા તરવું ઘટે !

કમલવન છે દીડા માટે સમીપ મનોહર,
કુમુદિત લતાઓમાં પેસી પરાગ બધે ભર;
ક્ષણ મુખ તણી આવી પાછી કદાચ મળે નહીં,
અવર વિસરી એકલે થા તું સાંપ્રતનો મહી !

✓ વસંત વિજય

“ નહીં નાથ ! નહીં નાથ ! ન જાણો કે સહવાર છે !
આ બધું ઘોર અંધારું હજી તો બહુ વાર છે. ”

હજારો વર્ષો એ વચન નિકળ્યાંને વહી ગયાં,
ખરે ! વક્તા ઓતા નથી તદ્દપિ એ વિસ્મૃત થયાં;
સહુ માત્રી પાંડુ તરતજ પિંછાને ઉચરતાં,
વટી જોડે વેળા નિરવધિ શતશૃંગ ધરતાં.

ગિરિના પ્રાંતમાં કોઈ બાંધી પર્ણકુટ્ટી ક્ય,
અને રાણી તથા રાજા કરતાં કાલ ત્યાં ક્ય.

નિદ્રા પ્રશાંત જરિયે ન હતી થયેલી,
દુઃસ્વપ્ન દર્શન મહીંજ નિશા ગયેલી;
“ ખુલા પ્રદેશ પર જૈ ફરૂં થોડી વાર, ”
ઊઠ્યો નરેન્દ્ર મનમાં કરી એ વિચાર.

ધામે શયનને છોડી જરા એ ખહાર જાય જ્યાં,
“ નહીં નાથ ! નહીં નાથ ! ” શબ્દો એ સંભળાય ત્યાં.

“ પ્રિયે માત્રી ! શું છે? નથી નથી જતો સ્નાન કરવા,
 વહી નિદ્રા, માટે અહિં તહિં જરા બહાં કરવા;
 મટયું આ અંધારું તરત, નથી રાત્રિ પણ બહુ,
 હમેશાંને સ્થાને પછી કરીશ હું આહુનિક સહુ. ”

ન જવાતું કહી દેવી નિદ્રાવશ થઈ હતી :
 જગર્તિ ક્ષણ રોકાઈ ફરી પાછી ગઈ હતી !

“ સારું થયું પ્રિય સખી થઈ છે પ્રમુખ,
 સાચી બિના નહિજ રાખી શકાત શુભ; ”
 સંતોષથી નૃપતિ થાય હવે વિદાય,
 છે અંધકાર, પણ ભૂલ જરા ન ખાય.

કંસારી તમગંઓના અવાજે આવતા હતા :
 સ્થલ કાલ છતાં શાંત બનેતે ભાવતા હતા !

વહે થંડો વાયુ કરી દઈ બધે શાંતિ વનમાં,
 ધણા થોડા આજે હડગણ પ્રકારે ગગનમાં;
 હજી એકે પ્રાણી ગિરિમહિં નહીં જાગ્રત દિસે,
 વધે અધારામાં નરવર અગાડી વન વિષે.

ત્યાં જવું હતું તે આવ્યું સર સુંદર પાસનું;
આપ્યું હતું પુરા જોને નામ “માદ્રી વિલાસ” નું.

ઝાંખી ભરેલ જલની સ્થિરતા જણાય,
જોતાંજ તર્ક નૃપના ક્યહિંએ તણાય;
ખેસે શિલા ઉપર ચાલી સચિંત રાય,
ઊડા વિચારમહિં છેવટ મમ થાય.

અનિદ્રા શ્રમથી તેનો ધૈર્યબ્રંશ થયો હતો;
પૂર્વનાં સ્મરણોમાંહીં ઘણો કાલ ગયો હતો.

થવા માંડયાં ત્યાં તો રવિઉદયનાં ચિહ્ન સધજે,
ઉઠેલી સૃષ્ટિના વિપમં સ્વર સાથે સહુ ભજે;
જવા માંડ્યું સર્વે સ્થલમહિંથી અધાઈઝટ જ્યાં,
પુરાયો પ્રાચીમાં નવલ સરખો રંગ પાણુ ત્યાં !

કેલાહલ થવા લાગ્યો અરણોદયથી બધે;
પૂર્વની રક્તમા સાથે સહુ આક્ષોભ એ વધે.

વૃક્ષો અદરશ સઘળાં નજરે પડે છે :
ઘોળાં અનેક ગમથી ઝરણાં દડે છે :
એ દેશ ચણુ તણુ ઉપર જ્યાં ચડે છે,
ઊંચાં પ્રચંડ શિખરો નભને અડે છે.

“અરે ! શું આટલો કાલ નિષ્કારણ વહી ગયો !”
સઘ એવું કહી રાજા સ્વસ્થાનેથી ઉભો થયો.

હી નેતાં શોભા બહુજ બદલાયેલ નિરખી :
ડગ્યું પાછું ધૈર્ય, સ્મરણ મહિં આવી પ્રિય સખી :
“નિહાળું છું શું હું મનહર વસંતપ્રસરને !
“અરેરે શેની શી અનુભવ કરું છું અસર એ !”

સૃષ્ટિસૌંદર્યને નેતાં દે રોમાંચ થયું હતું;
વણા દિવસનું પેલું યોગાંધત્વ ગયું હતું.

હો, દોડે, એવી જલયર કરે ગમ્મત વણી,
નિહાળી તે, નેયું વણી પછી જરા પર્વત બાણી;
ગમી ના એ વૃત્તિ, હૃદયરસથી સંયમ ચડ્યો,
“થઈ નહાવા વેળા,” નૃપતિ કહી એવું મહિં પડ્યો.

સ્નાનથી થઈને શાંત પડ્યો એ નિત્યકર્મમાં;
જતાં રાગ બની વૃત્તિ પાછી તદ્દપ ધર્મમાં.

પૂરું કરી તરત તે સ્થલને તળે છે,
ધમ્મ વિરુદ્ધ દંડ આગ્રહને સળે છે :
“શાને થવું પતિત આશ્રમધર્મનાથી
સૌંદર્ય શું ? જગત શું ? તપ એજ સાથી.”

જઈ આશ્રમમાં લે છે નિત્ય માફક ભોજન;
 ઇચ્છે પછી જરા નિદ્રા પૂર્ણ વીસરવા વન.

ઉઠ્યો થોડી વારે નૃપતિ જ્યમ નિદ્રા કંઈ લઈ,
 મનોવૃત્તિ તેવી સ્થિર, વિમલ ને સાત્ત્વિક થઈ;
 જઈ થોડે છેટે પછી અનુભવે શીતલ હવા,
 પડે દષ્ટિ માટે વન તરફ લાગે નિરખવા !

અશુભ્ય હૃદયે જોઈ રચના એ ઋતુ તણીઃ
 મળવાને પછી ચાલ્યો ખીણ પર્ણકુટી ભણી.

માદ્રીજ માત્ર હતી હાજર એહ વાર,
 કુંતા ગયેલ કંઈ કારણથી બહાર;
 માતા સતી નકુલ ને સહદેવની એ,
 હા ! તાપસી નૃપની સાથ હતી બની એ.

ઝીણા વલ્કલને આજે એણે અંગે ધર્યું હતું;
 નહીં લાવણ્યને એણું વનવાસે કર્યું હતું.

“ નથી શું કુંતાજી ? નહિ અરર આંહી રહી શકે
 “ પ્રિયે તું એકાકી ? સ્વજન વિણ વૃત્તિ ક્યમ ટકેઃ
 “ ખરે ત્યારે આતો અનુભવ જરા આજ કરીએ,
 “ જરા આ પાસેના ઉપવન વિષે કાંઈ ફરીએ ”

પ્રસંગ બદલાતાં એ સિદ્ધાંત વિસરી ગયો :
મટી તાપસ એ પાછો ભર્તા-રવામી-ખરે ! થયો !

શાંતિ મહીં નહિ થયો કંઈ ફેરફાર,
તેથી જ હાલ નૃપતિ વિસર્યો સહવાર :
માત્રી નહીં કરી શકી કંઈએ નકાર :
જાણેલ હોય કદિ શું વિધિના પ્રકાર ?

પૂર્વાશ્રમ તણી બુદ્ધિ પાછી આવી ગઈ હતી :
ફેરે સાંપ્રતને ભૂલી વનમાં સાથ દંપતી.

વહી જતાં ઝરણાં શ્રમને હરે,
નિરખતાં રચના નયનો હરે :
મધુર શબ્દ વિહંગ બધાં કરે,
રસિકનાં હૃદયો રસથી ભરે !

વસંતે સ્થાપેલું પ્રગલ નિજ સામ્રાજ્ય મધ્યે,
નવાં ફૂંડાં વસ્રો તરવર ધરે છે સહુ સ્થળે;
બધી સામગ્રી એ મદનરસથી સૃષ્ટિ ભરતી,
જનોના જુસ્સાને અતિ ચપલ હીપ કરતી.

ઉજળું લોહી તેથી એ આવધાન થયો નહીં :
સ્ત્રીસંગે નર્મગોષ્ઠીમાં વધે છે વનની મહીં,

ઉત્તુંગ મંત્ર સહકાર દિસે ઘણાય,
લાખે વળી અગુરુ ચંદન ત્યાં જણાય;
વૃક્ષો, લતા, સકલ કૈંક અપૂર્વ રંગ,
નમે ન કાં પ્રણલ મિત્રે વડે અનંગ ?

ફરતા ફરતા આવ્યો એક માલતિમંડપ;
પ્રવેશ સતીની સાથે કરે છે તે મહી નૃપ.

ધીમે ધીમે છટાથી કુસુમરજ લઇ ડાલતો વાયુ વાય,
ઓપાસે વલ્લિઓથી પરિમલ પ્રસરે, નેત્રને તૃપ્તિ થાય;
બેસીને કાણુ જાણે ક્યહિં પરભૂતિકા ગાન સ્વર્ગીય ગાય,
આળી નાંખે હલાવી રસિક હૃદયને, વૃત્તિથી દાખ જાય.

“ સાંભળ્યું મોહ પામીને હવે કોકિલકૂળન :

“ પ્રિયા પંચમ વૃષ્ટિથી નહાવાનું થાય છે મન.”

જરા શંકા પામી, તદપિ નહિ કાંઈ કહી શકી,
વળી એવી ભીતિ નૃપવદન જોતાં નહિ ટપી,
નહીં રાજજનો હુકમ પણ પાછો કદિ ફરે,
વિચારી એ માત્રી તરતજ જરા કૈં શરૂ કરે.

દિવ્ય રાગ શરૂ થાતાં બન્યું શાંત બધું વન :
 મોહ્યુંબક થી બાણે ખેંચાયાં સર્વનાં મન.

માધુર્ય એ ઉજળતું ક્યહિં ના સમાય,
 હા! કેમ આ હલક અંતરથી ખમાય;
 સાથે મળ્યાં તરત દંપતી સર્વ દોડી,
 ભેટી રહ્યાં સ્વર વિષે દધ વૃત્તિ બેડી !

ઘેલી બની બધી સૃષ્ટિ રસમાં હાલ નહાય છે :
 હાય! એક જ પાંડુના હૈયામાં કેંક થાય છે !

સંગીતામૃત વર્ષતાં પ્રથમ તો આનંદ વ્યાપી ગયો,
 સાથે એક ક્ષ્ણ પ્રિયાહૃદયને આવેશ એવો થયો;
 ખંચાયો પલુ વેગ પૂર્ણ કરતાં, આવી સ્થિતિની સ્મૃતિ,
 રાખે અંકુશ, તોય સ્પષ્ટ વપુમાં દેખાય છે વિકૃતિ.

નિહાળી નૃપને રાણી જરા ગાતાં રહી ગઈ;
 હાય રે! ઉલટી તેથી તેની શાંતિ વહી ગઈ!

“પ્રિયે ! માદ્રી ! આહા ! સહન મુજથી આ નથી થતું,
 “નહીં મારે બેઠયે તપ શલ, ભલે એ સહુ જતું;
 “ચલાવી દે પાછી મધુર સ્વરની રમ્ય સરિતા,
 “છટાથી છોડી દે ! અરર ! ક્યમ રાખે નિયમિતા !

વૃત્તિઓ પરથી તેનો અધિકાર ગયો હતો;
અપૂર્વ ધ્વનિથી પૂરો મદોન્મત થયો હતો :

“સખી! દેવી! બહાલી! સ્વરૂપ તુંજ આજે બહુ દિસે,
“અરે! રંભા જેવી રસમય અહીં નંદન વિષે :”
નિહાળે વર્ષાવી પ્રણયરસ બને નયનથી,
જરા ધારતી પામે સતી પણ હવે હાય! મનથી.

ગીત પૂર્ણ થતાં રાજા જાય છે પાસ કેં મિષે;
“ક્ષમા-પ્રાણુ નહીં,” બોલી; લે છે એને ભુજા વિષે !

“ રે હાય ! હાય ! નહિ નાથ નહીં,” કહીને,
છૂટી જઈ ભુજા થકી અળગી રહી તે;
હા ! દીન દષ્ટિ કરી એ નિરખી રહે છે,
હુએ ભયાં નયનથી નૃપને કહે છે :—

“ હરે છું, ભય પામું છું, જોઈને આજ આપને :
“અરે ! કેમ વિસારો છો ઋષિના હૃદય શાપને ?”

બહુ બહીતી બહીતી થરથર થતી એ કરંગરે,
નથી આછી થાતી વિકૃતિ નૃપની તોપણ, અરે !

“ ઘટે છે શું, દેવી ! હૃદય પર આ નિર્દય થવું ?

“અરેરે ! આ આવું પ્રબલ દુઃખ ! મારે ક્યહિં જવું ?”

“ પ્રિયા ! પ્રિયા ! પ્રિયા ! તારા હાથમાં સર્વ, હાથ રે !

“ ત્વરાથી દેહ જોડી દે : આ તો નહિ ખમાય રે !

“ જાણું બધું, પણ દિસે સ્થિતિ આ નવીન :

“ મારું નથી બલ, બન્યો જલ બહાર મીન :

“ દેવી ! વિચાર કરવા સઘળા તજ દે—

“ રે હાથ ! સ્પર્શસુખ, પ્રાણસખી ! હજી દે ! ”

વિચાર કરવા જોવો હવે વખત રહ્યો નહીં ;
અંપલાવી પડી માત્રી નરેન્દ્ર લુજની મહી.

* * * * *

નહીં ચાલે આથી ગત સમયમાં દૂર હૃદય :

પડ્યા શબ્દો છોલા શ્રુતિ પર બહુ મંદ સદય :

જરા વ્રૂટ્યાં વાક્યો કંઈ કંઈ ધમને રહી ગયાં :

હજારો વર્ષો એ પછી પણ હવે તો વહી ગયાં !

ઉપાલંભ

જોયું મેં ન મળ્યું મને નયનમાં, શબ્દો મહીંએ નહીં,
હર્ષોન્મત સદૈવ છેક બનતો તે કેંક આજે ક્યહીં;
રે પહેલાં ન હતી કદી અનુભવી આવી ઉદાસીનતા,
દીઠી શું ન કઠોર ! તેં કરુણ જે વ્યાપી મુખે દીનતા ?

હેવાનું ઝરાણું રસાલ સહસા ખૂટી પડ્યું. શું સખે ?
પૃથ્વી કર્કશ જોઈ કાયર થતાં બીજે વળ્યું શું રખે ?
સ્વાર્થી તું ન ગણી શકાય મનથી તોયે રહું રોષમાં,
મર્માધાત ન શાન્ત થાય નિજને માનું બધા દોષમાં.

વર્ષોના સહવાસથી પણ અરે જાણ્યો નહીં તેં મને,
જાણે શા થકી ચોગ્ય છે પ્રણયના શા તું ઉપાલંભને ?
સ્નેહી, સ્નેહ તણો અનાદર કહે શી રીતથી હું સહું ?
આલંબી ઉછરેલ કેવલ રહું શાથી નિરાધાર હું ?

જો કેં હોય વિકાર વૃત્તિ મહીં તો છે વ્યર્થ આ બોલવું,
શાને નિર્દયની કને હૃદયને મર્માંતમાં બોલવું ?
પ્રેમી છું નહીં, પ્રેમથી અવશ છું, સ્વાતંત્ર્ય તો કેં નથી,
રાખી તોય શકીશ વૃત્તિ મનમાં તાટસ્થ સામે મથી.

પડેલા સ્નેહીનો પ્રત્યુત્તર

મોહો હું દગથી, દમે નમન ના કીધું પછી કેાઈને,
 ગાંભીર્ય, દદતા, અને સરલતા તારાં, સખે ! જોઈને;
 ગર્વોન્મત્ત થયો, ખરી કરજું કે' ભૂલ્યો, પડ્યો ગદ્ગદે,
 સ્નેહી માનવ ! સાથ તું પણ પડ્યો એવોજ ! શું તું કરે !

હાવાં કે' સ્મૃતિસાગરે લહરમાં આંસું મિલાવી, અને
 હૈયાને નહવરાવતો, પણ સખે ! નાં એ પુરાણું અને :
 છે તારું તથાપિ : નિર્મલ નહીં, તોયે ખરું : રાખતું
 વાત્સલ્ય પ્રતિષ્ઠિત આત્મગહને રે'શે હમેશાં છતું !

ચંક્રવાક મિથુન

પ્રસરી રહી ચોપાસ શાખાઓ શૈલરાજની :
ન જણાય, જશે કેવી સંધ્યા એ મધ્ય આજની

સરિતનાં જલ કૃષ્ણ જરા થયાં,
કિરણ સૂર્ય તણાં શિખરે ગયાં;
સભય નાથ પ્રિયા હૃદયે ધરે,
વિરહ સંભવ આકુલતા કરે !

ઝાંખાં ભૂરાં ગિરિ ઉપરનાં એકથી એક શૃંગ,
વર્ષાકાલે જલવિજલના હોય જાણે તરંગ !
પાસે સામે તમ પ્રસરતાં એક ઉદ્દગ્રીવ જોય,
ભીરુ સ્યામા પણ નયનમાં આવતું અશ્રુ લ્હોય.

વિહંગયુગ્મ કિશોર રસરુ એ,
રસ મહીંજ પરસ્પર મગ્ન એ,
નિભૃત અત્ર અહર્નિશ આવતું,
રમણુ આચરવા મન ભાવતું !

જાંચે જેસી રવિઉદયને જેહ સાથે વિસોકે,
ધેલાં જેવાં ક્ષણ સ્મૃતિ થતાં જે દિસે હર્ષશોકે;
ધારાં ભીનાં વિટપ પર એ ત્યાં નિહાળે મુવર્ણ,
માણિક્યોથી અશિત સરખાં રમ્ય જ્યાં થાય પર્ણ

હરિત નીલ સુદર વનસ્થલી—
 પર મળી સુકુમાર મૃગો રમે;
 ઉપવનો તણી સંવૃત આવલી—
 મહિ જવા પ્રણયી તરુણો ભમે !

નહાનાં નહાનાં ક્યાહિં શુચિ સરો, કચ્છ ઉત્તાન રમ્ય,
 સ્નેહે જોવા થકી ઉપજતી ભાવના કેં અગમ્ય !
 આધુ આધુ મુદિત રવનું ચિત્ર સંગીત થાય
 શાનો ક્યાંથી કંઈ નિસરતો મિષ્ટ આમોદ વાય !

અસર સુંદર અદ્ભુત રંગની,
 સંકલ સૃષ્ટિ નવીન ખરે ખની;
 રવિમરીચિ અધો હિમને હરે,
 ગહનમાં તદનંતર ઊતરે.

શાખાઓમાં તરુવર તણી ચક્રવાકી છુપાતી,
 શોધી કાઢે દયિત નયનો, જોઈને હૃદ થાતી;
 અંચૂ અંચૂ મહિ લઈ પછી પક્ષને પક્ષમાં લે,
 કીડા એવી કંઈ કંઈ કરે મોઝખમાં દંપતી તે.

સુયુત જે ચરણો થકી ઊડતાં,
 પવનથી પડતાં, કંઈ ખૂડતાં;
 વિમુખ એકલી નહાતી પ્રિયા શિરે,
 પતિ જઈ અભિષેક કદી કરે !

કાંઠે બેસી નજર કરતાં આત્મછાયા જણાય,
બીજાંની ત્યાં પ્રતિકૃતિ બાણી એક દષ્ટિ તણાય;
પૂરાં અંગો નહિ કંઈ દિસે, પ્રેમ તો તોય વાધે,
જોતાં જોતાં મુખ અવરનું ગાઢ આશ્લેષ સાધે !

પ્રણયની પણ વૃત્તિ થતી નથી ;
પ્રણયની અભિલાષ જતી નથી ;
સમયનું લવ ભાન રહે નહીં ;
અવધિ અંકુશ સ્નેહ સહે નહીં !

હાવાં રક્ત ઘુતિ ઉડી જતાં થાય વૃક્ષો સરોષ,
હાવાં થંડી મૃદુ વહનથી સૂચવે છે પ્રદોષ ;
આકાશે જ્યાં હતી વિચરતી દેવતાઓ ત્યાંહીથી,
જાગ્યાં પ્રેમી વિરલ મુખની મોહનિદ્રા મહીથી.

વિરહ સંભવને વિસર્યાં હતાં,
બની નિરંકુશ બેચ ક્યાં હતાં ;
જવનિકા તુટતાં સ્મૃતિનાશની,
નિકટ મૂર્તિ ઉભી વિધિપાશની !

અતુલવે ન છતાં ક્ષણ એક તે,
વિવશ, મૂઢ, નિરાશજ છેક તે ;
સહુ થનાર ક્રમે નજરે વહું,
રુદ્ધ અંતરમાં ઉછળી રહું !

અંધારાનાં પ્રલયજલથી યામિની પૂર્ણ ઘોર,
સ્વેચ્છાના વા કુટિલ કૃતિના મંદ્ર અવ્યક્ત શોર,
ઊડાણોમાં પડી સુધ જતો નિષ્કુરપ્રાણ કાલ :
આભાસોથી થતું યુગલ ઉન્મત્ત એ સ્નેહબાલ !

થઈ તથાપિ વિમુક્ત પ્રયાસથી,
લઈ વિદાય નદીતટ પાસથી;
મિથુન એહ ચડે અવકાશમાં,
રિચિતિ કરે દિનતેજ સકાશમાં.

અવર કાંઈ હવે નથી દેખતાં :
અવર કાંઈ હવે નથી લેખતાં :
ચપલ, આખરની, ક્ષણ એ છતાં,
હૃદય જીવન એક થતાં દિસે !

ધીમે ધીમે ગતિ કરી જતો પશ્ચિમે સૂર્ય જેમ,
ઊડી ખંને થહણ કરતાં ઉન્નત સ્થાન તેમ;
દષ્ટિ પ્રેરે વિતત ગગને, કાંતિ કેં ના જણાય,
આછી આછી રસ રહિત ત્યાં વાદળીઓ તણાય.

ઉદધિને રવિર્ણિય હવે અડે,
અતિ સમુચ્છિત તેય હવે ચડે,
ક્ષણ લગી પરિરંબ કરી રહે,
હૃદય કંપિત સાથ ધરી રહે !

રોમે રોમે વિરહભયની વેદનાથી બળે છે,
છટી છટી, સહન ન થતાં, મત્ત પાછાં મળે છે;
બેળા થાતાં વિધિદમનની ગાત્ર ખેંચાય સામાં,
પ્રેમી બંને ધૃતિ અતિ છતાં થાય સંમૂઢ આમાં.

ટળવળે નિરખી રચના વને,
તરફડે સમજી રચનારને :
શ્વસન દુઃખિત છેવટ સારતી,
પ્રિયતમા વચ આમ ઉચારતી :-

“ પાપાણેમાં નહિં નહિં હવે આપણે, નાથ ! રહેવું :
“ જ્ઞાને આવું, નહિં નહિંજ, રે ! આપણે, નાથ, ! રહેવું !
“ આણે એવાં સ્થલ મહિં, વસે સૂર્ય જેમાં સદૈવ,
“ આનાથી કે’ અધિક - હૃદયે આર્દ્ર જ્યાં હોય દૈવ ! ”

પ્રવદતાં અટકી ગઇ એ અહીં,
અધિક ધીરજ ધારી શકી નહીં;
થઇ નિરાશ હવે લલના રુવે,
મૃદુલ પિચ્છ થકી પ્રિય તે લુવે !

પણ હજી દિન શેષ રહ્યો જરા,
નગર ફેરવી જોઇ બધી ધરા;
પ્રણયવીર લહી સ્થિરતા કહે,
અગર જો રુજ અંતરમાં સહે:—

“ હા ! રાજ્ઞો આ સરલ સરખા મર્મને તીવ્ર ભેદે,
 “ ગર્ભાત્માને સ્ફુરિત કરતા વૈર્યને છેદ છેદે;
 “ સાંખ્યા છે જ્યાં દિન, પ્રિય સખી ! રાત્રિએ દીર્ઘ તેવી,
 “ આ ઐશ્વર્યે પ્રણયસુખની, હાય ! આશા જ કેવી !

“ અવર કાંઈ ઉપાય હવે નથી :
 “ વિરહ, જીવન, સંહરીએ મધી :
 “ ગહનમાં પડીએ દિન દેખતાં :
 “ નયન મીચી કરી દઇ એકતા ! ”

* * * * *

પાછું જોતાં દ્વિજયુગલને અન્યથા થાય ભાસ,
 ઊંડું ઊંડું દિનકર મમું કૈંક દેખાય હાસ;
 “ આહા ! આહા ! અવર દુનિયા ! ધન્ય ! ” એ બોલતામાં,
 નીચે નીચે હતરી પડતું વેગથી દંપતી ત્યાં !

અધિક એહ પ્રકાર થતો જતો,
 જવ જનાર તણો વધતો જતો;
 આમત એ અવકાશ તણી મહી,
 ક્યાહિ અચેતન એક દિસે નહીં !

દેવયાની

રજનીથી ડરૂં, તોયે આજે એ લેખતી નથી;
ક્યાં છો ? ક્ય ! સખે ! ક્યાં છો ? કેમ હું દેખતી નથી ?”

લંબાવેલા સ્વર મધુર આ વ્યોમ માંહે ફરે છે,
પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે નૂતન શ્રી ભરે છે;
ન્હાનાં ન્હાનાં વપુ ધરી શકે શોધતા એ દિશામાં,
રેલંતા એ રતિ વિવિધ શી કેં શશીની નિશામાં !

દિવ્ય પ્રભા નિરખી ઉત્સુક જે થયેલી,
દેખાડવા સુંદરને પ્રણયાર્દ્ર થેલી;
તે આ સ્વભાવ સરલા કરી દોડ ન્હાની,
ખોલાવતી ધસતી બાલક દેવયાની.

તરે જે શોભાથી વન વન વિષે બાલ હરિણી,
સરે વા જે રીતે સુર સરિતમાં સૌમ્ય કરિણી;
કરે એવું જ્યોતસ્નાબ્રમણ, બ્રમણે જ્યાં અટકતો
શશાંક પ્રેક્ષીને સુભગ મણિ સેંચે અગતો !

તરુઓ અભિનંદે આ અંગો લલિતને નમી;
સમગ્ર નભ વર્ષે છે, આહા ! ગપરથી અમી !

થડો મીઠો કુમુદ વંનનો માંતરિંધા વહે છે,
કીડંતો જ્યાં તરલ અલક શ્રેણિ સાથે રહે છે;
ખાલાને એ વ્યજન કરતો દાખવે આભિજાત્ય,
પ્રેરે વૃત્તે પદ રસિકનો અચણી દાક્ષિણાત્ય !

જેવી તરંગ શિખરે જલદેવી નાચે,
વક્ષઃસ્થલે શિશુ સમી ગણી સિંધુ રાચે;
અસાત તેવું રમણીય નિહાલી હાસ્ય,
પામે પ્રમોદ વસુધા હભરાય હાસ્ય !

હવે તો મેદાને વરતનુ દિસે છે વિચરતી,
વિકોઝે સામે, ત્યાં ત્વરિત ચરણોની ગતિ થતી;
રહ્યાં ખંને ખાળુ તરુવર, નહીં કાંઈ વચમાં,
વસેલું આવીને પણ સકલ સૌંદર્ય ક્યમાં !

શહિણીપતિના ભાલે રશ્મિઓ રમતા હતા :
ત્રાહનાચલના જાણે શૃંગમાં ભમતા હતા !

શાભિતા શા સહુ અવયવો, સ્નિગ્ધ, ગોરા, ભરેલા,
યોગાભ્યાસ પ્રખલ થકી શા યોગ્યતામાં ઠરેલા :
ગાલે, નેત્રે, સકલ વદને, દીપ્તિ સર્વત્ર ભાસે,
જ્યોત્સ્નાનેએ વિશદ કરતો સ્વચ્છ આત્મીય હાસે !

આદાશ મંડલ ભણી દુગ એ નથી જ,
 વિશ્રામ આજ નથી ભાતિક કોઈ ચીજ;
 મેત્રો નિમીલિત ચતાં હૃદયે તણાય,
 અધ્યાત્મ ચિંતન નિમગ્ન થયો જણાય !

હવે તો આ આવી નિકટ ગુરુકન્યા કય તણી,
 અવસ્થાને જાણી નહિં, અગર જાણી નહિં ગણી;
 નિહાસે શું ? હા ! તો સદ્ગુણ સમન્ન આગમનને !
 નહીં : નીચી દૃષ્ટિ : અરર ! અવમાને ગગનને ! ”

કર સાહી કહે, મીઠું : “ જ્યોત્સનાગરને તટે,
 મુખ તો વિધુલક્ષ્મીનું જે, સખે ! આમ ના ઘટે ! ”

પાડી નાખે તનુ પર પડ્યું બિંદુ જે હૃદય આવી,
 આડીમાંથી મૃગપતિ જરા યાજ જેવો હલાવી;
 કીધો નીચે સુતનુ કરને એ પ્રમાણે કયે ન્યાં,
 આંખા જેવો વિધુ પણ થયો દૈન્ય દેખી નભે ત્યાં !

સાશંક ભીરુ નિરખી રહી આસપાસ,
 નહાતું દિસે મુખ અનાદરથી ઉદાસ;
 ધામે હવે કય ભણી ન્યમ એ વળે છે,
 તેવુંજ હા ! ઉતરતી દગને મગ્ન છે !

જરા જોયું, ત્યાં તો અતિથય દિસે છે પ્રસરતી
 કુમારિને લગ્ન, નયન પણ નીચાં જ ધરતી;
 રહી વેળા થોડી ક્ય પણ હવે આમ હચરે,
 હવું ધીમું તોયે, પરિચિત છતાં એ પણ હરે !

“ અવસ્થાભેદનું, દેવી ! તને જ્ઞાન દિસે નહીં :
 મુખ ! શું સમજે છે તું બાલભાવ બધા મહી ? ”

રે રે ! એને શ્રવણ ન કરી વાક્ય એવું પડેલું,
 હૈયું એવું મૃદુલ વિશુ ગર્ભમાંથી ધડેલું;
 આંસુ આવ્યાં નહિં, પણ જની બાલિકા છેક આંખી,
 જિભી ચલે, વિવશ ચરણે, મર્મ નિઃશ્વાસ નાંખી !

આ તે હમી કુમુદિની સરખી નમેલી,
 જે ચંદ્રની વિદ્યુતિને ન કરી ખમેલી;
 લાવણ્યને વિવશ જોઇ નહીં શકે જે,
 ચિત્તે બહુ વખત રોપ ક્યહાં ટકે તે ?

સ્વસા જેવી, જેને દિલગીર કરેલી નહિં કદ,
 રહી સાથે જેની શિશુ સમ બનેલો પણ સદા;
 કરી તેની આવી સ્થિતિ નિજ કંઠોર પ્રવચને,
 કયો પશ્ચાત્તાપ પ્રબલ મનમાં તુર્ત ક્યને

ઉદ્દગાર

(ખંડ શિખરિણી)

વસ્યો હૈયે તારે :
રહ્યો એ આધારે :

પ્રિયે, તેમાં મારે પ્રણય દુનિયાંથી નવ થયો :
નવા સંબંધોનો સમય રસભીનો પણ ગયો !

નહિ તદ્દપિ ઉદ્દેગ મુજને :
નયન નિરખે માત્ર તુજને :
હરે દિપ્તિ, બહાલી, સદય મૃદુ તારીજ રજને

સદા રહેશે એવી :
સુધાવર્ષા જેવી :
કૃતી માતું, દેવી ! ક્ષણ સકલને શ્રવન તણી :
પ્રેમતાવસ્થામાં નઝર પણ નાખું જગ ભણી !

માનસ સર

અંતર ઉછળ્યું હો ! સહસા ધૈર્ય ગળ્યું હો !

ક્ષોભ થયો વૃત્તિમાં અતિશય, તરંગ જાળ્યર ચાલે :
માનસસર માંડે ડોળાયું, ખૂબ ચલિત જલ હોલે :
સ્થાનક ન મળ્યું હો ! સહસાં

હાય ! વધે જલ, અદ્ય દિસે સ્થલ, જેવટ રે ! શું ચાશે
નાજીક પાળ, પ્રચંડ ભરાવો : હા ! શી રીત સમાશે ?
જલખલ ન ચળ્યું હો ! સહસાં

આવે ઉત્ર ઉઠાળા ઉપર, તોફાન ખંડે જામે :
નહાતું સર, દેખાવ લયાનક ! શાથી સઘ વિરામે ?
પાછું ન વળ્યું હો ! સહસાં

રંગ ગયો બદલાઈ, ખરેખર નિર્મલતા પણ જિડી !
જલસેના ઉભરાવા માંડી, પાળો પણ ગઈ ખૂડી :
સ્થલ સાથ મળ્યું હો ! સહસાં

ઉપર થઈ ઢોળાય બધેથી મસ્ત ઘોઘવા દોડે
જંગ ખરાખર ચાતાં નિર્મલ, પરિસીમાને તોડે :
આખર ન કળ્યું હો ! સહસાં

અદ્વત

એક જ અવર્ણ્ય સત્ત્વ વ્યાપ્ત સર્વ વિશ્વ વિષે,
 અવકાશ કાલથી અનંત જેવું ભાસે છે;
 જ્ઞાન, પ્રેમ, દયાથી વા દૃષ્ટિ જાડય દૂર થતાં,
 ભિન્નત્વ પ્રતીતિ પણ સ્વરૂપ વાર નહાસે છે;
 અભેદની સાથે ઐક્યાનુભવ પ્રસંગોપાત્ત;
 અજ્ઞાત સ્વરૂપ છતાં સર્વ કોઈ પાસે છે;
 પ્રમા વિષે સંશય વા અવિશ્વાસ લાવી જેઓ
 તદ્દૂપ ન બને તેવા પછીથી વિભાસે છે !

રત્નને દૂર કરી એકજ જાણાય તેમ,
 અતુરકેત માતા બાલ હૃદય સમું ધરે;
 શરીરજ ભિન્ન, નહીં અંશ, એમ સૂચવવા,
 સખાઓ સખાઓ સાથ સ્નેહથી કોટી કરે;
 અનુગ્રહ વા તો અનુકંપાની અવસ્થા વિષે,
 મનુષ્ય અમાનુષને ઓળખે નહીં, ખરે !
 પ્રેમથી થઈને મસ્ત, એકત્વ જાણી, કરોને,
 યોગ્ય હૃદય, યુગ્મ રસસાગર વિષે તરે !

નવોઢા સ્થિતિમાં જ્યારે અગ્ર ભૌગવ્ય હતું, ત્યારે
 એકત્વ વિષેની મારી પ્રાર્થના ન માનતી;
 જડ દૃષ્ટિનેજ માત્ર અનુસરનારી બાલા
 તાત્પર્ય અભેદ તણું કશું નહીં જાણતી;

પ્રાપ્ત્ય થકી કદાપિ મારા ચિત્તનો આભાસ
પડે, ત્યારે જરા મારી ઇચ્છાને પ્રમાણુતી;
ક્ષણ એક દેખે, તોય મૃગજલ જેવું ગણી,
એજ સત્ય છે, એવું તો અંતર ન આણુતી !

અધિક ગહન અન્ય વસ્તુઓનો અનુભવ
થતાં દષ્ટિ શુદ્ધતર ધીમેથી થતી ગઈ;
પોતે તો નહીંજ, પણ જ્યારે હું બતાવું ત્યારે,
“ નહીં, ” કહેવાની આગ્રહી મતિ જતી ગઈ;
સત્ય પ્રમા વિષે પછી અપૂર્વ આનંદ જોઈ,
પ્રથમ થવાની લજ્જા પણ તજતી ગઈ;
એકત્વનો અનુભવ આપવા થવાને મારે
નવાં નવાં સાધન રસાલ સજતી ગઈ !

વખત જતાં તો નહીં ભાપાની રહી જરૂર,
વૃત્તિઓ સમસ્ત ફક્ત આશ્લેષથી દાખવે;
પ્રેમ, ઉપકાર, હર્ષ, લજ્જા, ભય, હિંકલિકા,
સૂચિત કરે એ સર્વ અભિનત્વ રાખવે;
અસામાન્ય ખૂબીને બતાવે કોઈ કોઈ વાર,
ચોખ્ખતાથી સ્વેચ્છા વિષે પતિચિત્ત નાખવે;
જવને શમાવી, જરા અદૈર્ઘ્ય નમાવી, પૂર્ણ
રસને જમાવીને સુધા સ્વર્ગિય આખવે !

એશ્રમે આવહન

અધે આ વેળાએ ગહન સરખી શાંતિ પ્રસરી,
વહી ચાલી રાત્રિ જગ સકલને નિદ્રિત કરી;
કર્યા કોટી ચત્નો, બહુ બહુ ઉપાયો પણ વળી,
તથાપિ મારી તો, અરરર ! હજી આંખ ન મળી !

મળે એ શી રીતે ? નથિ હૃદય પેલાં તણું હવે,
બન્યું એ તો ખીણું : બહુજ બદલાયું અનુભવે;
હવે સૂચા દેતું નથિ રાયનમાં તુર્ત પડતાં,
નિશાઓ ગાળું છું અતિશય ધણી વાર રડતાં !

અરે ! એનો એ હું, બહુ વખત વીતી નથિ ગયો,
હતો કેવો ! આજે, અરરર ! પણ આવો કયમ થયો !
જરા નહોતી ચિંતા, હૃદય મુખમાં રોજ રમતું,
ખુશીથી, સૌ રીતે, સકળ વખતે, સર્વ ગમતું !

અરે ! આજે તો આ રજ હૃદયને દારુણ દમે,
બહુ રાખું ધૈર્ય, પ્રબળ પણ આઘાત ન ખમે;
નહી આવે આંસુ, કઠિન બલ સાંખી કયમ શકું,
નથી આવા છાતી, અશરણ હવે હું નહિ રડું !

અરે ! આવો, વહાલા ! અવર નથિ આધાર જ રહ્યો,
 વહો, આંસુ મીઠાં ! વિપમ ભર જતો નથિ સહો;
 તમે ચાલો, વર્ષો, નયન થકી ધારા થઈ પડો,
 અધે, અંગે અંગે, મુહૂદ સરખાં સત્વર દડો !

રહ્યાં છોજ મારાં શિશુપણું હતું તે સમયથી,
 વિનંતીને મારી કદિ પણ અકારી કરી નથી;
 ઘણી વેળા ભીંજી તનુકુમ્ભને સૌમ્ય કરતાં,
 શમાવીને હૈયું તરત વળી સ્વસ્થાન સરતાં !

નથી પાસે કોઈ પ્રિય હૃદયને શાંત કરવા,
 ધરી સાથે છાતી જ્વલિત મહિં પીયૂષ ભરવા;
 વહો માટે હાવાં, વિવશ બનતાં હું કરગરું,
 તમે ચાલો, વહાલાં ! સ્ફુટિતકર આવાહન કરું !

અરે ! ત્યાં તો સ્નેહી સદય દિલમાં ફર ઉજળ્યાં,
 ચડ્યાં ઉંચે વેગે, હ્રભય નયનો અંદર મળ્યાં;
 પડી ધારા ઘોળી અમૃત સરખી શીતલ હવે,
 નહીં થાતાં ઓછી પ્રચલિત રહી તાદૃશ જવે !

વિચાર્યું મેં, વસ્તુ પ્રણય સરખી છે નહિ અહીં,
 પ્રતીતિ કીધી, કે ફલ લવ નથી જીવન મહીં;
 હજારો વાતોનાં સ્મરણ ગહને જ્યાં પડી ગયો,
 રહ્યાં એ અચુ તો નહીં, તદપિ નિદ્રાવશ થયો !

પ્રણયમાં કાલક્ષેપ

નહીં આવે આડે પ્રણય પ્રણયીના હિત મહીં
કદા, કહેવું એવું, પ્રિયતમ સખે ! લાયક નહીં;
દિસે તોયે ખોટું, સદય પર શું નિર્દય થવું ?
તપાસી જો, જોશે અનુભવ વિષે અંકુર નવું !

વિચારે કે મોડું ક્ષણ પણ હતે, હા ! નહિં વળે,
મળે જ્યારે ત્યારે : સમય વહી જતાં નહિં મળે;
સખે ! ધારા પ્રેક્ષી જલદ રસમાં સ્નાન કરવું,
જરા જોઈતું ? હૈયે નહિ, અરરર ! એવું ન ધરવું !

નથી તારું એ કે, સકળ રચના છે કુદરતી,
નિસર્ગે બંધાતી, ત્રુટિત પણ મેળે થઈ જતી;
પડ્યું જે સંગીત શ્રુતિ પર નભોમંડળ તણું,
અરે ! જો માં તારો સમય, વિરલું, અંતર ધણું !

સુધાનાં સર્વોત્તમું મધુર મધુ દોને નહિં ગમે ?
સ્વભાવે પ્રેરાતું પ્રિય હૃદય નિષ્કારણ દમે !
ઉઘાડી દે હાવાં પણ વિહંગને પિંજર જવા,
જની ઘેલું પેલી કુસુમરજમાં મૂર્ચ્છિત થવા !

રતિને પ્રાર્થના

રસમય બન્યો કેં કેં કીડા પ્રદર્શનથી પ્રિયે !
 વિવશ કરવા, સ્પર્શે સ્પર્શે, સગર્વ મથી પ્રિયે !
 નવલ મધુરા હાસ્યે હૈયું દ્રવી શરણે ગયું,
 રતિ વિરમવું દેવી ! હાવાં બચાવ બહુ થયું.

મૃદુ મદભર્યાં ગાત્રો તારાં તજી ન શકું કદા,
 વિરલ ક્યથી આચ્છાદીતે પ્રસન્ન રહું સદા;
 નયન નમણાં, થીવા ઘોળી, લલાટ મુહામણું,
 અવિરત દૂરી ચુંબી ચુંબી કૃતાર્થ નહીં ગણું !

અધિક સુખના કાર્યે આજે નિયોગ કરે જરા,
 વિતત કરવી પક્ષો કાન્તે ! પ્રવાસ પડે જરા !
 ઉડુગણુ હજી ભાસે વ્યોમે સહવાર પડે નહીં,
 ત્યમ વિચરવું વેગેથી ત્યાં વિમોહમયી મહીં !

નિજ સદનમાં શેયા મધ્યે નિહાળીશ મિત્રને,
 ચપલ દગથી જ્વેશે શાધી સમાગમ ચિત્રને;
 પ્રહર પણુ આજે વીતે તેજ એકજ અંતનો,
 જનન દિન છે આજે તારા પ્રિયે ! બલવંતનો !

સ્કુરિત કરજે સ્વપ્નું આબું સખિ! હળવે રહી,
સુહૃદ પળતો રાત્રિમાં જ્યાં પરિક્રમણે વહી!
વિમલ કુસુમો વષે હર્ષે સુમિશ્રિત વિસ્મયે,
ત્વરિત નિરજે ત્યાં બાલા જે રસાલ નવી વયે.

લલિત નમનેથી ‘આયુષ્માન’ થવા વરદાન દે,
“જય જય” તણા મીઠે કંઠે વળી વચ્ચે વેદે;
કરી અભિનયે અંગોની કેં સુકોમલતા છતી,
જલ ધજલના તારાઓમાં પડી ઉતરી જતી.

સ્વન મધુરતા વાઘે જેવી પ્રશાન્ત થતાં વધે,
પરિમલ જતાં આઘે અંગો મહીં પ્રસરે બધે;
સહજ હળવે તેવી રીતે પ્રબોધ થવો ઘટે,
અસર મુખની ઉંડી જેથી નહી સહસા મટે!

રવિકિરણને રંગી લેજે મનોહર રંગમાં!
મૃદુ પવનના મોજાં દેજે સુશીતલ સંગમાં!
વિજય સરણો દર્શાવીને મહોત્સવ સૃષ્ટિએ,
પ્રણય ઠરતો જેજે હર્ષ પ્રકાશિત દૃષ્ટિએ!

નજરજ પડે તેવામાં જે કદી પ્રતિમા ભણી,
તરત બદલી દેવી તારે પ્રભા નયનો તણી;
વદન હમણાં સામે જાણે હસી અભિનન્દશે,
પ્રકટિત થતાં સ્નેહ સ્નેહી સખા અભિનન્દશે.

શુચિ હૃદયનાં સાહાર્દની સખિ ! અધિદેવતા !
 પ્રણયમય આ વિશ્વે બાલો ! હૃતે સહુ સેવતા;
 રતિરસ બધે રેલાતીને ફરી વળજે પ્રિયે !
 સહય રહીને ધ્યારે ધ્યારે મહતે મળજે પ્રિયે !

પ્રમાદી નાવિક

મનોહર તરંગ આ ઉપર ચંદ્રિકા વિસ્તરે,
સુધા ધવલ અંતથી ઝળક સાથ વિદ્યુત સરે;
વહી પવન મંદ મંદ જડ અંગે જાયત કરે,
નહીં વિધુર અંતરે તદપિ કાંઈ આશા હરે !

*

*

*

હતો ચરસ મૂળથી સરતનો જરાએ નહીં,
નહીં સફર લાલની પ્રગટતી સ્પૃહા એ મહીં;
સદૈવ સુખનાવમાં સ્વજન સંગ મારે જતો,
કૃતાર્થ સહચારથી પ્રણયથી હમેશાં હતો.

ફર્યા સકલ ખંડના નવનવે કિનારે અમે,
હવાઈ દરિયાઈ કૈક નિરખ્યા અમત્કારને;
શશી સહિત રાત્રિઓ મહિં અનેક ગોષ્ઠી કરી,
ગયા દિવસ તે બધા ! નહિજ આવવાના ફરી !

ગયા, વખત આવતાં સ્વજન સર્વ છૂટા થયા,
ધણા સફરમાં અને સરત જીતવાને ગયા;
રહી પ્રિયતમા સખી નિકટ માત્ર નૌકા પરે,
ગણી ઉભય અર્થ સર્વ લટક્યાં મહાસાગરે !

ભર્યા દિલ વિલાસથી, મધુર કેંક ગાનો કર્યો,
તર્યા જલધિમાં અને વિરલ ટાપુઓમાં કર્યો;
જતાં નિકટ બંદરો નિરખતાં હલેસે વહી,
“ ન હોય સુખનાવની કદર બંદરોને, ” કહી !

ધણી વખત થાકતાં, નિજ કરે સુવાડી મને,
પ્રિયા ઉભય નાવને ચલવતી ધરીને કને;
કદી ગાહન અધકાર પ્રસર્યા પછી જાગતો,
તથાપિ ગણતો નહીં, સદ્યની ક્ષમા માગતો !

અહો ! હૃદયહીનતા ! અવધિ છેક કાઠિન્યની !
વ્યથા ન સમજી શક્યો પ્રિયતમા મુખે દૈન્યની !
કદાપિ લાઘ અંકમાં રસિક કેં કથાઓ કહું,
ગણી પરિસમાપ્તિ ચિત્ત કૃતકૃત્ય માની લહું !

કહે કરુણ એકદા : “ નવ જશું કિનારે, સખે !
“જરા જન સમાજમાં ! જડ જલે થવાશે રખે ! ”
હતાં સજલ નેત્ર એ : મુજ ભરેલ નિદ્રા લસે:
પડ્યો તરત ઉધમાં ! સ્મરણુ તે ન હાવાં ખસે !

*

*

*

*

કરાલ રજની મહીં ગગન ગર્તમાં ફૂંપતી,
દગે દગ ઉઘાડતાં ચડી અનેક તારા સતી;
હતી શિથિલ નાવલી સ્થિર, જરા ન દીડી ક્રિયા,
પડ્યો તરત જલપતો જલધિમાં “ પ્રિયા ! હા પ્રિયા ! ”

વિધુર કુરંગ

શંશી નિરખતો, અને ગગન મધ્ય ભાંડી કરી;
સુદૂર દગથી કુટુંબરત તારલાઓ ફરી;
સુધા વરસતી બધે, નહિંજ ભક્ષ હૈયા પરે,
ફરે તરફડે, ઠરે નહિં જ, દેહ શાથી ધરે !

પ્રિયા પ્રિયતમા ગતા ! જગત સર્વ ઝાંખું થયું,
ગયું સુખ, ગયું બધું, ન પણ શ્રવવાનું ગયું;
તજ ગદ્ય વિલાસિની નિજ કુરંગને, શાવને,
સુતો મૃદુલ બાલ તાત ચરણે, ન માતા કને !

હતી કઠિન ભૂમિ શૃંગખનને સુંવાળી જરા,
અહેલ રસનાયથી શયન પાસના કાંકરા;
દિસે રજકણો શમ્યા સ્ખલિત બાળ્યથી પાસમાં,
કરે તદપિ સૈત્યનું હરણુ ઉણુ નિઃશ્વાસમાં !

નહીં હૃદયની ભણી હૃદય એહ હાવાં વળે,
નહીં નયનને ફરી નયન તે , પ્રિયાનાં મળે;
કુરંગ હતભાગ્યને ભવ અરણ્ય યાત્રા રહી
ઝંપી કરવી એકલાં, વિવશ શૂર્ણ અગો વહી !

દિશા ક્રમ ભવિષ્યની ન ક્રમ ભૂત તે સૂચવે,
 પડી વિદ્યુત વર્તમાન કુહરે રહેવું હવે;
 પડી હિયરવું, રડી હિયરવું હૃદયે સર્વદાઃ
 પ્રિયા ! હૃદય દેવતા ! પ્રિયતમા ! સખી નર્મદા !

કદી સ્મરણ આવતાં સુધિરનીર નેત્રે ઝરે,
 દયા સ્વજનને થતાં વદન . પાસ પાણી ધરે;
 નહીં સ્વજન તે : સખી ! સ્વજન એકલી તું હતી,
 સહસ્રશત શત્રુમાં હૃદયની પથારી થતી !

વિપ્રયોગ

(અંજની ગીત)

“ આકાશે એનીએ તારા :
એનીએ જ્યોત્સ્નાની ધારા :
તરુણ નિશા એનીએ : દારા—
ક્યાં છે એની એ ?

“ શું એ હાવાં નહિ જોવાની ?
આંખડલી શું નહિ લોવાની ?
ત્યાંએ ત્યારે શું રોવાની—
દારા એનીએ ? ”

*
* “ છે, જ્યાં છે સ્વામીની તારા :
સ્વર્ગોની જ્યોત્સ્નાની ધારા :
નહિંજ નિશા જ્યાં આવે, દારા—
ત્યાં છે એનીએ !

“ છે ત્યારે એ ત્યાં જોવાની :
આંખડલી એ ત્યાં લોવાની :
સ્વામી સાથે નહિં રોવાની—
દારા એનીએ ! ”

મત્ત મયૂર

નાચે રસભીનો અલખેલો આવી રંગમાં રે !
શ્યામા સંગમાં રે !

વીજળી વ્યોમ છટાથી તરે છે,
ઘોર ઘટા ધન શોર કરે છે;
જોખન જોર ભરે છે એના અંગમાં રે !

હર્ષ પ્રિયા નિરખી પિયુ પામે,
લોચન લોચન માંહિ વિરામે;
પ્રેમ પરસ્પર જામે પૂર્ણ પ્રસંગમાં રે !

રાગ પ્રસન્ન, મનોહર, ઘેરો,
હારક નાળુક ઢેલડી કેરો;
કરતો વિવશ નમેરો છેક અનંગમાં રે !

હૃદ્ય હડે ચરણો પ્રિય પાસે,
મોહ કરે મધુર મુખ હાસે;
ધસતો ભાસે વીર કુશલ રતિનંગમાં રે !

પિન્ધ પ્રદેશ જલે છવરાયો,
ગર્જનનું કરી પાન ધરાયો;
ચાલી હવે પ્રિય પાસ ભરાયો સંગમાં રે !

પ્રિયાને પ્રાર્થના

મને તું એક દુનિયામાં રખે ઠપકો, પ્રિયે, દેતી !
રહી એ એક ઠપકાની મને પરવા : રખે દેતી !

અડધો સંગીતને નાદે : બન્યો ચક્રચૂર હું રસમાં :
તને સ્વર જો સુનાવું તો, અરે ! ઠપકો રખે દેતી !

નહીં એ નાદની, બાલે ! કદર કેં પામરો સમજે :
કદરની ના મને આશાં ! કહું, બેદિલ રખે કહેતી !

ન હાવાં કાલ પણ, બહાલી ! જતો રસપૂર્ણ જીવનનો :
નહીં દોલત તહીં મારી : રખે કંઈ મોહમાં રહેતી !

બતાવીશ કૈક જો કે હું તને ભવના ચમત્કારો :
ગરોબી તોય રહેવાની : રખે સહ ગર્તમાં વહેતી !

કદાપિ ના શકીશ બોલી ફરીને સ્પષ્ટ આ શબ્દો :
હુબ્બી રસસાગરે પડતાં જતાં ઠપકો રખે દેતી !

મુગ્ધાને સંબોધન.

તને રાખું હમેશાં નેહભર હૈયે નહાની!
કદી તકસીર તોપણ થાય તો કહીયે નહાની!

નિધા દિલદાર ! રાખી દીનતા મારી ઉપર
જરા કંઈ મરકરી સહેવાય તો સહીયે નહાની !

“ હવાં મોટી થતાં મુગ્ધા કહી શકશે ક્યાંથી ? ”
વિચારી એમ સહેજ ગુમાનમાં રહીયે નહાની !

બહુ શરમાળ જો તું તો ન હું ઓછો અંદર
અમે તો મર્દ હિંમત બહારની લહીયે નહાની !

કરીને ખ્યાલ બાલે ! ચાલ જો ચહીયે બહાલી !
ચડી રસ સાગરી મોજે પછી વહીયે નહાની !

અજ્ઞાન સખા પ્રતિ

નહિ નહિ 'કદા તારે શબ્દે જરી લઘુતા ઘટે :
 નહિ ક્યમ હંજી માયાની એ તને જડતા મટે !
 હૃદય પણ શું ભૂલે ? આસ્થા હો ? નહિ સાંભરે,
 પ્રણય રસની બાહ્યી વસ્થા ? સખે ! ન ઘટે ખરે !

નહિ રસ, સખે ! આત્માનો એ કદાપિ કમી થતો :
 રસમય હસે આત્મા તો એ ચંચલરમાં હતો !
 સ્મરણ કરજો મોટે, બહાલા ! સ્વરૂપ તણું, અને
 સદૃશમયતા સ્થાને આવી પછી મળજો મને !

આશાગીત

અહા ! શા આજ વર્ષાવે સ્વરો આત્મા ખરે, આશા !
બળેલો આર્ત એ શો એ સ્વરસ્થાને ઠરે, આશા !

ખરે ! શું આવશે ત્યારે ફરીશું સાથ એવો દિન,
કદાપિ સ્નેહને સ્વર્ગે ? કહે છે શું ખરે, આશા ?

અને શું રૂઝશે આખિર જાપમ એ શુદ્ધ હૈયાનો ?
અને એ ચાલશે સાથે ? દયા કેવી કરે, આશા !

નહીં પરવા જરા અમને કશીએ વસ્તુ અંહિકની :
કરે સતોપ જો તેને, મને તો ઉદ્ધરે, આશા !

નિહાળું હા ! ભવિષ્યે જો થકી પણ નેત્રરસ જૂનો,
સખીનો સૌમ્ય, હૈયું તો મુખે ભવમાં તરે, આશા ?

મને મીઠી રહી આસ્થા સદા તવ ગાનમાં, દેવી !
સ્વરો એ દિવ્ય જીવનને ભરે ને સાંભરે, આશા !

અનામી નામ

અનામી નામ તારું હા ! સખે એ રહેવાનું !
નહીં મારે કદાપિ કોઈને એ કહેવાનું-

તને પણ આખરે જ પ્રતીત છે સ્નેહી યવાની :
નહીં મા અહીં સૌહાર્દ સુખ વાનું

ચડે આસ્માન તું, હું તો હજી પોપું પાંખો :
તને દેખાય ક્યાંથી રૂપ મારા જેવાનું !

છતાં સાચી પુરાની પ્રીત તારા આત્માની :
મને સરજ્યુંજ આત્મ વિયોગ અંતર સહેવાનું!

તથાપિ એક દિનની સાંભરે આશા જ્યારે :
રસીલા કોઈ જીવન સાગરે છે વહેવાનું !

અને જ્યારે અનામી વિશ્વને વહાલું એ નામ :
પ્રતિક્ષણ સ્વર્ગના વીણા મુખે છે દેવાનું !

પુરાનો પ્રીત

સ્વરો તારા મને મીઠા સદા લાગે વહાલી !
જતાં આત્મા સદા ખીજ સ્વરો માગે વહાલી !

તને ચાહું હમેશા પોપતો આશા અંતર :
જતાં સંતોષ હાવાં ના ખીજ રાગે વહાલી !

નહીં એ છે અજ્ઞાણ્યો રાગ છેક તને ખાલે
મુજે તેવી સ્મૃતિ લહરી તટે વાગે વહાલી

સખી ! જો સાંભળે હસ્તાદની કેં એ ખાની;
મુખે ભ્રમભેદ આત્મા તો બધા ત્યાગે વહાલી !

અને બ્રહ્માંડમાં પ્રતિશબ્દ ફેલાતાં આખર
પુરાની પ્રીત સાચી સ્વપ્નથી જાગે વહાલી !

રજની માગણી

રજ આ હંસ માનસને, સખી ! હાવાં દેવી :
વ્યથાઓ સ્નેહની સૌને, સખી ! માંડી સહેવી

રહો સાથે બહુ : કીધું જરા કંઈ મીઠું ગાન :
જવા દેવો ઘટે : માલેકની મરણ એવી !

જવાતું જો બધાને એક દિન ત્યાં આત્માને,
ઘટે છૂટાં થતાં કંઈ કાલ તો સ્થિરતા લેવી !

સદા સંભારશે એ માનસે પણ સ્નેહીને,
તૃષ્ણા રહેશે સમાગમની તને જેવી તેવી !

બધું તો રાખજો જૂનું નવું કંઈ સંભારી,
મળી નિજ વાસમાં વાતો, સખી ! પડશે કહેવી !

મિત્રને આમંત્રણ

તપની શાને, મૂરખ ! તાપે સૂકલ વાસમાં રે !
ગુરુખાની ગંભીર સરોવર શીતલ પાસમાં રે !

સ્નેહી છે માટે સમજાવું :
નહિ આ જડ પાણીનું નહાવું :
જ્ઞાનસ્વરનું ગાવું આતમ વાસમાં રે !

દોલત ને કીરત જે મીઠી,
ઝરણી તે માયાની દીઠી;
મોહાધીન પડ્યો તું વ્યર્થ પ્રવાસમાં રે !

જ્ઞાન સમી શાંતિ ના તેમાં :
લોળા રે ! લરમાયો શેમાં ?
શું ખેડો દગ ખોધ અવિદ્યાધ્વાસમાં રે !

ચાલ, સખે ! હાવાં તો સાથે :
ખોલાવ્યા બંને નાથે !
હેતે ગ્રહશે હાથે નિર્મલ હાસમાં રે !

અગતિ ગમન

બધા ઝાંખા તારા, વિધુ પણ મહીં તેજ ન મળે,
થયેલું અંધારું પથિક તરુછાયાથી સધળે;
નહીં ચાલે તેમાં ચરણ, દિલ તો દૂર કરતું,
સખે! ખીજ તો ક્યાં? પ્રિય હૃદયની પાસ સરતું!

નથી તે 'શું ક્યારે' ક્ષણ વિરલ એવી અનુભવી ?
શ્ચુરંતી ઊંડાણે અસર સહસા અદ્ભુત નવી :
વિચારો 'રેલીને પ્રણયરસ સર્વત્ર ઉભરે,
અને નહાતાં નહાતાં હૃદય હૃદયાલિંગને કરે !

બને ત્યારે આંખો મૃદુલ શિશુના સ્વપ્ન સમ, ને
જતી ભાસે 'સ્વર્ગે' સહજ શિરના સ્વલ્પ નમને !
ફરી પાછું હૈયું ક્ષણ અવરમાં વાસ વસતું,
અને અંધારાથી ચરણ સમજી શીઘ્ર ખસતું !

પ્રણયવચન માટે પ્રાર્થના

(મિસિઝ બ્રાઉનિંગના એક કાવ્ય પરથી)

કહે, કે ચાહે છે : ફરી ફરી કહે, કે જિગરથી
મને ચાહે છે તું : કવિવર ! સુખેથી વચન એ
લખ્યું કાવ્યે તેવું પરબ્રૂત તણું ફૂળન બને !

વિચારી લે, બહાલા ! રસમય ડહાકા વગર એ
નદીતીરે, ખીણે, અગર ગિરિપૃથ સ્થિત વને,
બધી લીલા સાથે નહિ કદિ વસંત પ્રગટતી !

પડ્યાં દૈવી જેવાં મધુર વચનો કેં શ્રુતિ પરે,
હતી અંધારે ત્યાં; પ્રિયતમ ! પ્રતીતિ નહિ થતાં,
તને ચાહું છું, એ ફરી પણ કહે, એમ વિનવું.

કહે માટે, ચાહું, જિગર થકી ચાહું, પ્રસરતી
બલે વાણી એ તો રજતજ ઝણતકાર સરખી,
અને એકાંતોમાં પણ નહિ જતો માત્ર વિસરી !

સ્નેહ માટે સ્વર્ગત્યાગ

(મિસિઝ. પ્રાઉનિંગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે ! એવું છે શું ? મરણ મુજ શું સત્વર થતાં,
તને ઓછું આવે કંઈ પણ પછી જીવન મહીં ?
અને શું આ મારે શિર કબરમાં ભેજ પડતાં
તને ઝાંખાં લાગે રવિકિરણ કાલાંતર અહીં ?

સદા તારી, તોયે હૃદયગત આવી થઈ શકું,
નહીં એ જાણેલું : તદ્દપિ ક્યમ હાવાં જઈ શકું ?
અરે ! મૂકી દે રે મરણ પરથી, જીવ ! મમતા !
અને હાવાં, પ્રેમી ! પ્રણય વરસાવી નયનથી,
પ્રિયાની સામે જો; શ્વસન કરમારા મુખ પરે !
અને જે બાલાઓ પરમ પદવી અર્પણ કરે,
ઝમીનોની સાથે, પ્રણયસુખનો ખાતર મથી,
કરું હુંએ તેવું : કબર દઈ આપી, જગતમાં
રહું તારી સાથે, નયન પરનું નિજત તણ !

પ્રણયની ખાતરજ પ્રણય

(મિસિઝ બ્રાઉન'ગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે! મારી સાથે પ્રણય કરવો, તો પ્રણયના
 વિના ખીજ માટે નહિં, નહિંજ આવું મન કહી :
 “ સ્મિતો માટે ચાહું, હજ મધુર માટે, વિનયથી
 ભરી વાણી માટે, અગર દિલના એક સરખા
 તરંગેતે માટે, અમુક દિન જેથી મુખ થયું ! ”
 બધી એ ચીજો તો પ્રિયતમ ! ફરી જાય, અથવા
 તને લાગે તેવી; અભિમુખ અને તું પ્રથમથી
 થયો, તે એ રીતે વિમુખ પણ રે ! થાય વખતે !
 અને આવાં મારાં જલભરિત લૂછે નયન જે,
 દયા તારી, તેથી પણ નહિં, સખે ! સ્નેહ કરતો :
 રહે કાંટે તારી નિઠર, ચિર આશ્વાસન લહે,
 ખુવે તે એ પ્રીતિ, સદય ! નિજ આંસુ વિસરતાં !
 ચહેા વહાલા ! માટે પ્રણયજ તણી ખાતર મને :
 ગ્રહે કે જેથી એ નિરવધિ યુગોમાં અમરતા !

જહાલાંઓને પ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

રેનારૂં ભીતરમાં રેતું :
 લોનારૂં ભીતર ના લોતું :
 દૂર સખાતું હૈયું
 સાથે રેતું ને જોતું !

જહાલાંઓ ! જહાલાંને કહેજો !
 સાગરમાં તો સાથે જોજો !
 સહેવાનાં એકાબીજનાં
 સાથે મૈ સહેજો

ગાનવિમાન

સખી ! એ દૂર માનસનાં મને સપનાં બાસે :
હવે થાક્યો યની લાચાર પલ્લવના વાસે !

વસ્યો વર્ષો ઘણાં : વર્ષો ઘણાં ઘોયાં ગાત્રા :
ન પોષી પ્રાણને હાવાં શકું ધરડે ધાસે !

દુગે દુગ સ્નેહની તારા સખી ઝાંખું તારી :
નહીં પણ પાંખની શક્તિ હવે મારા શ્વાસે !

‘રહ્યું’ કર્તવ્ય પણ ના, જો ! સલૂણો આકાશે,
તરે કલહંસ તારો નિર્મલે હસતો હાસે !

પ્રિયે ! પ્રેરાય જો તવ દિવ્ય ગાનવિમાન હાવાં,
અહીં ઊડી શકું ‘પ્હોંચું’ પછી ક્ષણમાં પાસે

મિત્રને નિવેદન

વધને બહુ નીર જરાય, સખે !
 'તનુ' એતન માત્ર હેરાય, 'સખે !
 જલને પડે સધળે નિરખુ :
 'નિરખુ' નહિ' નેહ 'જરાય, સખે !

કર વહાર, સખે !
 'કંઈ' 'સાર, સખે !
 'હૃદય'મૃત માર્દવધાર, સખે !

બંધમાં તવ એક સહાય, સખે !
 'નયનો' દૂરનેજ ચહાય, સખે !
 નવ એકિક આશ, હૃદા સહ જો
 હૃદયે ચક્રી સિધુ તરાય સખે !

વત્સલનાં નયનો

તિમિરાશયનાં ગહને પડતાં,
 સપનાં વિધુરાં નઝરે ચડતાં :
 સહું તે, પણ કેમ શકાય, સખે ! સહી
 વત્સલનાં નયનો રડતાં ?

નહિં તે કંઈ દોષભર્યા નયનો :
 પણ નિર્મલ નેહસરોવર સારસ-
 યુગ્મ સમાં પરિપૂર્ણ દયારસ :
 એ જખમી દિલનાં શયનો !

સ્વર્ગગીત

(અંજની ગીત)

“ મારો, કે વહાલાંઓ ! મંળશે :
 શોધો, કે વહાલાંઓ ! જડશે :
 ઠોકો, કે વહાલાંઓ માટે
 દારે ઉધડાશે !

“ મારું છે તે તે કામે છે :
 શોધે છે તે તે પામે છે :
 ઠોકે છે તે તે વહાલાંને
 દારે ઉધડાશે ! ”

ધવાયલો પુલપુલ

(અંતની ગીત)

અધારામાં જૂરાએલો :
 ધૂવડ્યાંચે ચૂરાએલો :
 કારાગારે પૂરાએલો :

ધાયલ હા ! પુલપુલ !

દેયાને સાથી એ ખોલે ?
 સાથી એ ખોલાવ્યો ખોલે ?
 ઉઘાસે એ સાથી ડોલે—

ડોલાવે પુલપુલ !

સ્થિતિભેદ :

(અંજની ગીત)

આંખાડાને કાયલ જોલે :

મદહારે મોરલિયા જોલે :

વહાલાંઓ પોઢ્યાં હિડાળે :

જાવું ત્યાં હાવાં !

*

આંખડલીનાં આંસુ ખૂટ્યાં :

હૈયાનાં દોરડિયાં તૂટ્યાં :

રણવગડે લૂટારે લૂટ્યાં :

જાવું ક્યાં હાવાં ?

પવિત્ર ભોજન

(અંલની ગીત)

ભૂખે ના ભાખર ને ભાવ્યો :
તરસે ના આસવ ને ફાવ્યો :
છોડી તે સેવક સ્વામીને

શબ્દ સુધી આવ્યો !

હાવાં તવ ભાખર છે કીધો ;
દેવેનો. દ્રાક્ષાસવ ખીધો :
દુનિયાએ છો અળગો. કીધો :

સ્વામી, સાચવતો .

પ્રભુપ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

સાગર મોટો તાત દયાના !
એકલડા આધાર હયાના !
તારક ! ધારક ! વિશ્વશયાના !
સ્વામી ઓ મારા !

પાવન તારૂં નામ કરાજો :
સુસ્થિત તારૂં રાજ્ય કરાજો :
ધરુણ તારી સકલ સરાજો :
સ્વામી ઓ મારા

મેનાવતીનું મૃત્યુ

અશ્રુ ઉભરે આજ જનેતા અશ્રુ, ઉભરે આજ
 ન્હાય સકલ આ વિન્ધ્યા શિખર
 તારાનો રોહ સમાજ-જનેતા.—

વર્ષ ગયાં થઈ રાજ્ય ગયા પછી
 આજ ગણું ગણું તાજ, -જનેતા—

તાજ હવે નહિ જોય તું સદૃશ
 માનવ જાતિ સમાજ, -જનેતા—

હુમ થશે વસુધા પરથી નહિ
 તે તવ અહલુજ કાજ, -જનેતા—

તું જનની નહીં માત્ર ગુરુ પણ
 છે તવ ભોખ કૃપાજ, -જનેતા—

હાવાં થયું ભવસાગરની પર
 એકલ મ્હારું જહાજ, -જનેતા—

બહાલાંઓને ઉપદેશ

સાંભળજો, બહાલાંઓ ! વચનો દીનનાં !
દીનપણું છે પરમ દયાનું પાત્ર જો;
મોટા એ અધિકાર તમારો, માનવી !
અધિકારી છો જેનાં માનવ માત્ર જો !

એક પિતા પરમેશ્વર જાણો આપણો,
નિકટ સગાંઓ સમજો ભાઈ બહેન જો;
નીકો નહાની મોટી જે જીવે તણી,
વહતું તેમાં એક અખંડિત વહેન જો !

હસનારાંની સાથે હસવાનું ઘટે,
રડનારાંની સાથે રડવું તેમ જો;
એક બીજનાં આંસુડાંઓ લૂછતાં,
હાથે ચડશે સ્ત્રી પુરુષો સૌ એમ જો !

ભૂતદયા છે ધર્મ બધાના મૂલમાં,
સધળાંએ સંતોનો એ ઉપદેશ જો;
દિવ્ય દયાસાગર ! ચાર્યતાં આપજો,
દીન જતોને અમને એનો લેશ જો !

કાર્ડિનલ ન્યૂમેનની પ્રાર્થના

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને :

આસપાસ અંધાર છે, રજની કાળી ઘેર :

દૂર રહ્યા ધરથી ઘણો, પગમાં લેશ ન જોર !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

પદરક્ષા કરજો, પ્રભો ! પદ પર પાડી પ્રકાશ :

એકજ પદ માણું, નહીં આગળનો અભિલાષ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

ન હતો આવો સર્વદા, ન હતો પાર્થિત આમ :

દોરો, તાત ! દયા કરી, પહોંચું જેથી ધામ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

માર્ગ નિરખવા ચાહતો, પસંદ કરવા તેમ :

પણ હાવાં પ્રાર્થું, પિતા ! દોરો આપન' એમ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

મેહમાનોને સંબોધન

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો !

તમ ચરણે અમ સદન સદૈવ મુહાય જો !

કરજો માફ હજારો પાપ, જે

દિનચર્યામાં પ્રભુ પાસે પણ થાય જો !

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો !

હૃત્તત ગિરિશૃંગોનાં વસનારાં તમે :

હૃતર્યાં રંકે ધરે, શો પુણ્ય પ્રભાવ જો !

શુશ્રૂષા સારી ના અમને આવડી :

મેશ ન લીધો લલિત હિરોતો લ્હાવ જો !

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો !

વસંત પ્રાર્થના.

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ : સત્યવદા,
કરે વિહંગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા;
અને વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે,
અરે અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો !

વિભૂતિ વિભુની પ્રસન્ન તવ નેત્રમાં દીપતી,
તૃપ્તા હૃદય દગ્ધની નિમિષ માત્રથી હીપતી;
સખી સકલ જીવની ! સદય દેવિ ! સાષ્ટાંગથી
નમી ચરણમાં અમે યુગલ યાચીએ આટલું:—

વસે! અમ શરીરમાં, હૃદયમાં, અને નેહમાં,
કસે! પ્રકૃતિ સર્વથા પ્રણયદાનની એહમાં;
વિશુદ્ધ સુખનાં લતાકુસુમ જીવને જામળે,
અપત્ય પરિશીલને વિમલ ધર્મને પામળે !

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ સત્યવદા,
કરે વિહંગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા !
અને અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો,
અરે વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે !

સાગર અને શશી

આજ, મહારાજ ! જલ પર ઉદય જોઈને
ચંદ્રનો હૃદયમાં હર્ષ જામે,
સ્નેહધન, કુશુભવન વિમલ પરિમલ ગહન,
નિજ ગગન માંહિ ઉત્કર્ષ પામે;
પિતા ! કાલના સર્વ સંતાપ શામે !
નવલ રસ ધવલ તવ નેત્ર સામે,
પિતા ! કાલના સર્વ સંતાપ શામે !

જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી,
યામિની વ્યોમસર માંહિ સરતી;
કામિની કોકિલા, કેલિ કૂજન કરે,
સાગરે ભાસતી ભવ્ય ભરતી;
પિતા ! સૃષ્ટિ સારી સમુદ્ધાસ ધરતી !
તરલ તરણી સમી સરલ તરતી,
પિતા ! સૃષ્ટિ સારી સમુદ્ધાસ ધરતી !

બાલ મુદન

પિતા ! પિતા ! જગત્પિતા ! તવ બાલકો રહે :
તવ બાલકો રહે, પિતાજી ! ધોધવા દે ! પિતા०

મદદ કરી આપે નહીં, મોટાં તવ મંતાન :
નહાનાં નિર્જલ બાલકો, પિતા ! અમે હેરાન !
તવ બાલકો રહે, ને નેને ધોધવા દે ! પિતા०

નહાનાં પણ તારાં અમે, નહિ એ કોને જ્ઞાન :
માયુ' કહેતાં માયને, દુનિયાં કહે નાશન !
તવ બાલકો રહે, ને આંસુ ધોધવા દે ! પિતા०

પશ્ચાત્તાપ

અરે ! ધિક્કાર છે હું તે ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !
પિતાની સ્નેહની આંખો મહી ગઈ, અરે ! આપી !

તરફડું ઘૂળમાં હાવાં : બદલ પર ખૂન સારું ખાક :
છતાં ના આગ હોલાતી ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પડ્યો ઠંગાલ હું મેળે, નઝરથી પાપને જોતો,
સળગતા નીચ ખાડામાં ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પિતા ! આ પાપથી રક્ષો : શરણુ માગું : દયા બક્ષો !

અરે ! હું દુષ્ટ શું માગું ? બન્યો પાપી ! બન્યો પાપી !

છતાં માગું : પિતા ! માગું : ક્ષમા માગું : સજા માગું :

અતે એ દુરની ઝાંખી પડેલો દાસ ના ત્યાગું !

ચંદાને સંબોધન

તને હું જોઉં છું, ચંદા ! કહે, તે એ જુએ છે કે ?
અને આ આંખની માફક કહે, તેની રૂએ છે કે ?

અને તવ નેત્રમાં તે નેત્રનું પ્રતિબિંબ જોવાને,
વખત હું ખોઉં તેવો શું, કહે, તે એ ખુએ છે કે ?

સખી ! હું તો તને જોતાં, અમે જોયેલ સાથે તે
સ્મરતાં ના શકું સૂઝ ! કહે, સાથી સુએ છે કે ?

સલૂણી સુંદરી ચંદા ! ધરી તવ સ્વચ્છ કિરણોમાં,
હૃદયનાં ધોઉં છું યડ હું : કહે, તેએ હુએ છે કે ?

બહાલાંને આરામ

(અંજની ગીત)

માથું હો બહાલાંને આરામ !
 ચાથું હો બહાલાંને આરામ !
 પ્રાર્થું હો બક્ષાવા, સ્વામી !
 બહાલાંને આરામ !

બહાલાં, જે સાધેલાં માગી :
 બહાલાં, જે સાધેલાં બગી :
 પ્રાર્થું તે રક્ષાવા, સ્વામી !

બક્ષાવા આરામ !

પ્રભુ પ્રાર્થના

નમું : નમું : જગત્પિતા ! નમું : નમું : નમું !
દયા કરેા કે સર્વદા પદાંશુજે રમું !

આજ્ઞા પ્રમાણે દિવ મહીના દેખતે દમું :
તે હું નહીં : હું તો ભવાઝવી વિષે ભમું !

પાપોની સજા થાય તે નીચે પડી અમું :
જીતાડો જગન્નાથ ! શાંતિએ પછી રમું !

હુનિયામાં ભણે કોઈને હું દીન ના ગમું :
તમને ગમું જો તાત ! તો ન કાંઈ તે સમું !

પ્રેરો પ્રભો ! પ્રસાદ તે રાજી થઈ જમું :
માગું નમી નમી આજ કે રસેશ્વમાં રમું :

૯૬

એક પ્રશ્ન

(અંજની ગીત)

સર્વોપરિ સ્વામીની સેના

શુભનસ સકલ, હૃદય રસ જેના

નાથ નિવાસ, શુવન ઉતરે ના-

એ તે કેમ બને ?

સખીને આમંત્રણ

આલો ને, સહિયર ! ઉત્તર જીવનજલ ઝીલવાને જઈએ રે !
 પ્રણય સલિલ અવગાહનથી, સખી ! અંતર પાવન થઈએ રે !
 આલો ને, સહિયર૦

પ્રભુના ગિરિથી અવતરે શાંત સદાશિવ નીર :
 રમવે મનુકુલતાપને છાયા તરુવર તીર !

શીતલ સૌમ્ય સુધારસ, સુંદરી ! રેલી રહ્યો જઈ લઈએ રે !
 આલો ને, સહિયર૦

સ્ફટિક વિશદ વરસી રહ્યા સુરસરિતાના ઘોષ :
 લલિત ઢરી ઢલાંતાત્મને પ્રેરે પ્રાણ પ્રબોધ !

સાડી સજે, સખી ! સ્નેહસુરંગી : વારિ પરસ્પર દઈએ રે !
 આલો ને, સહિયર ! ઉત્તર જીવનજલ ઝીલવાને જઈએ રે !

પ્રાર્થના અને પ્રતિધ્વનિ

“ પિતાજી ! અચાવો : અચાવો : અચાવો મહાસાગરે !
જીવ મારો બહુ ગભરાય ! અચાવો મહાસાગરે !

પારાવારે દુશ્મન મળી મારે, પિતા વિના તારે નહીં બીજો માનવી
દયાનિધિ ! તમેજ સહાય ! અચાવો મહાસાગરે !

નથી એકલની, નાથ ! હોડી : પૂંજ છે ના થોડી પિતાજીના સ્નેહની :
મારે વાંકે રખે એ હુબાય ! અચાવો મહાસાગરે ! ”

* * * *

“ મહાસાગર દયા મહાસાગર ! બહાલાંઓ, ડરશે નહીં !
નથી સંસાર પારાવાર ! બહાલાંઓ, ડરશે નહીં !

દિલમાંના દુશ્મન દૂર થાશે, પાછા પડી જશે પિતાજીના શબ્દથી :
પ્રભુ જીવન માત્રાધાર ! બહાલાંઓ, ડરશે નહીં !

હોડી દાનવ ના શકે તોડી : વિધાતાએ જોડી બધાં નિજ બાલની
સ્વામી સંકટે ઉદ્ધરનાર ! બહાલાંઓ, ડરશે નહીં !

પ્રભુની પાઠશાલા

અમે ચેલા બધા ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !
અમે ઘેલા અને મેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમારામાં કશો ના માલ !

અમે તો મૂર્ખ ને કંગાલ !

છતાંએ ગાલકો છઠંએ : પ્રભુની પાઠશાલાના

અમે ઘેલા બધા ચેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમે મેલા અને ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

ધર્મ વિજય

છો લાખવાર દયાલુ દેવ
 મનુષ્ય કુન્દનને કસે,
 છો સાત લાખ સવાર રક્ત—
 સમુદ્રમાં સામે ધસે,
 ટોચે નહીં ડરશે, પડી
 સહ ગર્તમાં નીચે જશે,
 સ્વામી સમર્થ સખા સદા
 રાજધિરાજ વિરાજશે !

નવરૂપ નિવેદન

(રાગિણી આશાગોડી)

આપે મને નહવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !
રંક ગરીબ હું ભાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !

શબ્દ સરોવર : તારક ભર્તા ;
સ્નેહસુધા ધવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !

ભૂખ હતી શિવની કરુણાની :
ભાખર શો ખવરાવ્યો ! ઓ તાતજી !
આપે મને નહવરાવ્યો !

અદ્ભુત પાછ શરાબ ક્ષાતો,
રાગ નવો ગવરાવ્યો, ઓ તાતજી !
આપે મને નહવરાવ્યો !

નારા મહીં નિજ સ્નેહે મુવાડી,
નર્મદાને ધવરાવ્યો, ઓ તાતજી !
આપે મને નહવરાવ્યો !

શુભનાથ સુન્દર મને તારક રાહામણ
આ દુઃખક અસહ્યનારે આશુ

૧૦૨

રંક ગરીબ હું ભાઓ, મોં તાતજી !

આપે મને નહવરાવ્યો !

આપે મને નહવરાવ્યો ! ઓ તાતજી !

આપે મને નહવરાવ્યો !

અપ્રાવરણ પ્રાર્થના

અંતરની શ્રુતિ ખોલો, ઓ તાતજી !

અંતરની શ્રુતિ ખોલો !

વેદનાં વાયક ખોલો, ઓ તાતજી !

વેદનાં વાયક ખોલો !

“ દિરળમયેન પાત્રેણ સત્યસ્યાપિહિતં મુખમ્ :
તત્ત્વં પૂષન્નપાવૃણુ સત્ય ધર્માય દૃષ્ટયે ! ”

સુવર્ણમય પાત્રેથી સત્યનું મુખ બંધ ને,
ઉઘાડી આપ તું, પૂષન ! સત્ય ધર્મદ્વિગર્થ તે !

વેદનાં વાયક ખોલો, ઓ તાતજી !

વેદનાં વાયક ખોલો !

અંતરની શ્રુતિ ખોલો, ઓ તાતજી !

અંતરની શ્રુતિ ખોલો !

અનંત વારસદાર

આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

મેં તો માનેલું, કે જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

દુર્બલ, દીન, નિરાશ, વળેલો,

હરથી દેખી શું રોયા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

પંકનિમગ્ન હતા ચરણો તે;

પોતે દયાથી શું ઘોયા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

સ્વચ્છ કરી જખમો સહુ જૂના,

સેપ લગાડીને લોલ્યા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

મેં તો માનેલું, કે જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

તારક સ્તોત્ર

(મિ. મેસનના ઇન્લિશ સ્તોત્ર ઉપરથી.)

પ્રભુ તારકની સહુ કીર્તિ કરો,
અવનીતલમાં અને સ્વર્ગ મહી :
તેનું શાસન વિસ્તરે સર્વ જગે,
તેના રાજ્યનો અંતજ આવો નહીં;

જે છે સાઈ અને સાન્યુ, એ સહુનો
તે છે આદ્ય અને તે છે ઓમેગાએ;
ઝરેા જિંદગીનો, સવિતા દ્યુતિનો,
બધા હર્ષ ખરા રહ્યા, તે ભેગા છે.

આદિ, અંત, તે ઈશ્વર માણસ છે,
તેનું આંતર સત્ ન કેા જાણી શકે;
પણ માનવ દેવી રૂપ મહી તેના
આદિને અંત પ્રમાણી શકે.

જે છે, જે હતો, જે ફરી આવનારો છે,
સનાતન, અનંત અહંબ્રહ્માસ્મિ,
પ્રભુ સૌ શક્તિમાન, સર્વોપરિ ઈશ્વર !
ધાવાપૃથિવ્યૌ યોક્ષો, તથાસ્તુ !

મનોહર મૂર્તિ

(કંવાલી)

દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,
અહા ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !
નવરંગ, પ્રકુલ, ગુલાબ સખી
મૃદુ, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નયને કંઈ નૂર નવું ચલકે,
વદને નવી વત્સલતા ઝલકે;
સખી ! એકજ તું ગમતી ખલકે
મને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની

શિરકેશ સુકોમલ સોહી રહ્યા,
સ્મિત જોધને તારક મોહી રહ્યા;
કામધેનુ શી બાલક દોહી રહ્યા
તને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

હૃદયે શુભ, ઉજ્જવલ ભાવ ભરો :
પ્રણયામૃતની પ્રિય ધાર ધરો :
સહચાર મહી ભવ પાર તરો,
સખી ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નવરંગ, પ્રકૃષ્ઠ, ગુલાબ સમી

મૃદુ મૂર્તિ મનોહર માણુકની !

દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,

અહા ! મૂર્તિ મનોહર માણુકની !

આપણી રાત

(કબાલી.)

શરદ પૂનમની રઢિયાળા સદા,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !
હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે;
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

વદને નવજીવન નૂર હવું,
નયને પ્રણયામૃત પૂર હવું;
હૃદયે રસમાં ચકચૂર હવું,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

નહાતાં નહાતાં પ્રકાશમા, પ્રેમ તણી
કીધી વિશ્રાન્ધ વાતો રસીલી ઘણી;
કલ્પનાની ઇમારત ટક ચણી,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

તારું સ્વાર્પણ અંતરમાંજ લહું;
કથા અદ્ભુત એ જઈ કેને કહું ?
સ્મરનાં જલ માંહિ નિમગ્ન રહું :
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

રાત રૂપાળી, રૂડી, રસાળી હતી :

આશકોની અપૂર્વ દિવાળી હતી :

આખી ઉત્સવ માદ્રક ગાળી હતી !

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

પ્રાણો આપણાનો ત્યારે યોગ થયો,

અંગે અંગનો ઉત્તમ ભોગ થયો;

અને આખર આમ વિયોગ થયો !

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે,

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

શરદ પૂનમની રઢિયાળી સદા;

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

હિંદ પર આશીર્વાદ

(રાગ વાગેશ્વરી.)

ઉતારો ७ અમ દેશે ધ્વિર આશીર્વાદ

બાંધવ દેશ થયા નગ્રત સૌ :

એક રહી અમ દાદ !

ઉતારો ७ અમ દેશે ધ્વિર આશીર્વાદ

શતકો વીત્યાં ભર નિદ્રામાં,

કીધો પૂર્ણ પ્રમાદ;

પૂર્વજની ઉજવલ કીર્તિની

ન કરી સાચી યાદ ! ઉતારો ૦

જીવન વિચરે નવ સમજ્યા,

કરતાં નિષ્ફલ વાદ :

આજ કરી કરુણા નવ યુગનો

નવલ સુણાવો નાદ ! ઉતારો ૦

પરિપત્સત્કાર

(જૂલણા ગીત.)

નવલ યુગનો દિસે સૂર્ય આજે ઉદિત,
હિંદ સંતાન ઉદ્ધસિત ફરતાં :

ખાલ વીરો અને પ્રૌઢ વીરો સહિત,
વીરમાતા તણાં વૃંદ સરતાં !

આદરો સંઘતું કાર્ય ઉછરંગમાં,
આર્ય સંસારતું સુખ વધારો :

પૂજ્યે પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો

પરિષદો છે પુણી પ્રથા આપણી,
નવલ આનંદ શો આજ રેલે !

સર્વનાં નયનમણિ દીપ્તિમય ભાસતાં,
હૃદયના રંગ શા રાસ ખેલે !

ફળવો દેશમાં દિવ્ય શિશુવીટિકા,
સન્નતો ! પ્રથમ નિજ ઘર સુધારો !

પૂજ્યે પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો !

હિંદ માતાને સંબોધન

ઓ હિંદ ! દેવબૂમિ ! સંતાન સૌ તમારાં !
કરીએ મળીને વંદન ! સ્વીકારજો અમારાં !

હિંદુ અને મુસલમાન : વિશ્વાસી, પારસી, જિનઃ
દેવી ! સમાન રીતે સંતાન સૌ તમારાં !

ચોષો તમે સહુને, શુભ ખાનપાન બક્ષી :
સેવા કરે અને તે સંતાન સૌ તમારાં !

રાખી અને નિરાળી, નિર્ધન અને તવંબર,
શાની અને નિરક્ષર : સંતાન સૌ તમારાં !

વાલ્મીકિ, વ્યાસ, નાનક, મીરાં કબીર, વૃક્ષસી :
અકબર, સિવાજી, માતા ! સંતાન સૌ તમારાં !

સૌની સમાન માતા, સૌએ સમાન તેથી :
ના હુન્ન્ય નીચ કોઇ, સંતાન સૌ તમારાં !

માહો બધાં પરસ્પર, સાહો બધાં પરસ્પર :
એ પ્રાર્થના કરે આ સંતાન સૌ તમારાં !

३९५

गायने

હૃદયગીતા

(બિલાસ અને પરજના સ્વરોમાં)

ધીરજ ધરને, હૈયા તું મારા !

આત્મા શાશ્વત અમર છે !

હર થવાનું અંધ નિશાનું, અંધ નિશાનું, અંધ નિશાનું હા !

સ્વર્ગોમાં રનેહે ભેટવું !

સ્વામીનો શબ્દ તો સાંભળી માનજો :

દેહી શાશ્વત અમર છે :

નવ કુસુમ નવ મરતું !

પ્રભુ નિકટ જટ સરતું :

અયિ હૃદય ! મૃતિ ધર,

દિલ નજર કર :

વિરલ તરુવર,

વિમલ સરવર,

સમીપ સુરજનભવન જળહણતાં !

કાંતોની પ્રાર્થના

(સખ મોડ મસ્તકારઃ તાલ ત્રિતાલ.)

વિષ્ણુ ને વિલસે, ચરાચરે હસે,
જયે બ્રાહ્મ વસે, રસે તે બળુ !
પૂરે ધૃષ્ટાંતે !

પદ્મ કાંત વર વિના નહિં આવર,
સકલ જગત સુખ સરવર, નરવર,
પરમ કારુણિક પિતા !

ઉપાધિ સમાવે,
કમાણી કમાવે,
જનોમાં જમાવે,
ન માંડે ગજૂં ! નરે ભીંજવે

સ્મરદશા ..

(રામ ક્વાર્ટિયની મૂન : તાલ દાવણી.)

રટ, રસના ! રટ, રસના ! . . .
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

હવે ઇતર ઉપર અખ વસના !
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

દિવસ રાત બસ એજ વાત,
જપ કર પ્રિય નરવર જસના !
જપ કર પ્રિય નરવર જસના,
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

મનોહર રૂપ સ્મરે !
ધ્યાન તે ધરે, કથાથી ન ડરે
સાગરો તરે, બિયાબાં રરે,
સર્વ પરહરે, કાંતને વરે !

અયિ રસિક સમણી ! જરી હસ ના !
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

ફકીરી

(રાગ ભૈરવ : તાલ દાદરા)

હવે શરણે પ્રભુ ચરણે દયાબરણે !
અકસોસ, અકસોસ, અકસોસ ના કરો !

સંસારના બંધ તમામ તૂટ્યા,
સંબંધીઓના પણ દોર છૂટ્યા;
હવે રહ્યું શાશ્વત જીવવાનું,
પ્રેમે પ્રભુના પદમાં જવાનું !

પ્રિય પિયુ પરમ મુજ દિલને :
જલમાં, રથલમાં, સધળા પેલમાં :

શું કરું ! દયિત ! શું કરું !
અમવું, અમવું : દિલને દમવું : શિવમાં અમવું !

વિરહાનલ

(રાગ હિરોલ : તાલ દાદરા.)

નાહ કંઈ એન પડે ક્યાંય રે, સજની ઓ !
 ધડી ધડી પલ પલ રમ્મતિ ગભરાવે,
 આંખ ન મિંચાય નહીં જાય રે રજનીઓ !

ચિંતનથી પણ ઠારવા, કશો મળે ન ઉપાય
 સમજી નહતી આવડી, વિરહાનલની લ્હાય !

બહુ બહુ-યત્ન કરું દિલને । દિલાસા-ધરું
 તદપિ ન શાંતિ મળે ક્યાંય રે, સજની ઓ !

રાસ

(રામ બરવા જિંદા : તાલ હૌઝ)

કાંતા

સખી ! રમીએ લો રાસ રંગમાં !
હો ભારી સાહેલી રે ! ભારી સાહેલી રે !
રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

રંગમાં ને અંગના ઉમંગમાં રે !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

ભરી ભરતી હયાની ગહને ગંગમાં હો !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

સહુ સાથે, હો ! સહુ સાથે,
પદ પાડી ફરો ફૂદડી !

ઉભય હાથે, હો ! ઉભય હાથે,
દષ તાલ સરો, સુંદરી !

તરો સ્વર્ગ નવલબર્ગ ભરી નેત્રમાં !
હરો નિસ્સાર સંસારનો ભાર આવાર
આ દાર ક્ષેત્રમાં !

૧ લી સખી.

હસે ઉઘાસપૂર, હસે હેયામાં દુઃખ
વસે દેવો ના દૂર, સખી સંગમાં !

૨ છ સખી.

સખી ! શું તારૂં રૂપ રચ્યું તાલે અનૂપ !
જીવન જગમાં !

૧ લી સખી.

બહો ! શોભે શો આજ સુંદરીનો સમાજ,
બને અંતરનો પાજ, સરે સ્વર્ગે અવાજ,
સખી કાંતા ચિરતાજ સમો દીપન્તી !

કાંતા,

ફરતાં, સરતાં, તરંગે તરતાં,
કધાઓ ફરતાં, સુભગો ભરતાં !
ભરી ભરતી હેયાની ગહન ગંગમાં હો સખિ ! રમાઓ

છેલ્લું આલિંગન

(શાંત નૈનપુરી ટાડી : તાલ-ગઝલ.)

બેઠી લે પ્રાણ મારા !
સ્વર્ગમાં ફરી તો છે ભેટવું !

‘શ્રીતિને ના પરિહરે : તાવો !
પ્રભુને ઉછરે, પ્યારા ! લેટવું !

ભવમાં તવ આ મૈત્રી
હમેશાં ગવાશે, જતો નહીં ખૂલે !
‘મરણવા’ બનીને,
‘મસારે તો, પ્રિય ! તરો, તારો !
‘પ્રિયને પ્રભુને પંથે છે જવું !

